

Universitetskanslersämbetets utbildningsutvärderingar

Självvärdering

Lärosäte: Göteborgs universitet

Yrkesexamen: Förskollärarexamen

Beskrivning

Förskolläraryrket vid Göteborgs universitet startade i sin nuvarande form 2011 och antar varje år runt 400 studenter. Antagning sker både på vår- och höstterminerna. Programmets 210 hp är fördelade på tre delar, *förskolepedagogik* (FÖP) 120 hp, (ämnesstudier och ämnesdidaktik, varav ett examensarbete om 15 hp), *utbildningsvetenskaplig kärna* (UVK) 60 hp, samt *verksamhetsförlagd utbildning* (VFU) om 30 hp. Programmet bedrivs också i en parallell variant för yrkesverksamma sedan 2014 med 75% studietakt, där studenterna kan tillgodoräkna sig en del av utbildningen. Studenterna på ordinarie program följer studiegången nedan (Figur 1).

År	1 (60 hp)		2 (120 hp)		3 (180 hp)		4 (210 hp)
	termin 1	termin 2	termin 3	termin 4	termin 5	termin 6	termin 7
Hp			90			180	210
Period 1	UVK 1 Lärande utveckling didaktik 1	Förskolepedagogik Barns språk och kommunikation 2	VFU 2	Förskolepedagogik Konstarter, estetik och lärande 1	Förskolepedagogik Lek, lärande, omsorg 2	UVK 8 Lärarprofessionen och vetenskapligt arbete	Förskolepedagogik Avancerad nivå
	Förskolepedagogik Lek, lärande, omsorg 1	Förskolepedagogik Matematikdidaktik 1	Förskolepedagogik Samverkan	Förskolepedagogik Barns språk och kommunikation 3	Förskolepedagogik Natur, miljö och teknik	VFU 4	
Period 2	VFU 1	UVK 3 Sociala relationer, konflikthantering ledarskap	UVK 4 Lärande, utveckling didaktik 2	UVK 6 Styrdokument uppföljning analys	Förskolepedagogik Matematikdidaktik 1	Förskolepedagogik Självständigt arbete	
	Förskolepedagogik Barns språk och kommunikation 1	UVK 2 Styrsystem, organisation och bedömning	UVK 5 Lärarprofessionen och vetenskapligt förhållningssätt	VFU 3	UVK 7 Sociala relationer och specialpedagogiska perspektiv		

Figur 1. Studiegång Förskolläraryrket vid Göteborgs universitet, 210 hp (utbildningsplan vt 2018). (Alla kurser har ett efterled "för förskollärare" som har utelämnats i denna text).

Figuren visar hur programkurserna är utlagda under de sju terminerna. Utbildningsplanen (se bilaga) specificerar den förskolläraryrket som utbildningen leder till och baserat på det examensordningen anger. Programmets genomförande regleras via utbildningsplanen och respektive kursplaner i enlighet med högskoleförordningen.

Verksamhetsförlagd utbildning (VFU) omfattar 30 hp i enlighet med examensordningen, uppdelat i fyra kurser om 7,5 hp med tregradig betygsskala och begränsad möjlighet till förnyad examination. VFU-kurserna återkommer regelbundet under hela programmet i termin 1, 3, 4 och 6. Progressionen i kurserna

fram till respektive VFU-kurs under år 1, 2 och 3 utgör grunden för programmets struktur. Fram till varje VFU möter studenterna innehåll både i UVK och förskolepedagogik som kan tillämpas och prövas genom VFU. VFU utgör sedan grunden för särskilda förkunskapskrav jämte andra centrala kurser, för den högskoleförlagda utbildningen (HFU).

Ämnesstudierna är tematiskt indelade och har organiserats inom följande förskolepedagogiska områden på grundnivå: 1) *Barns lek, kommunikation, språk och literacitet*, 22,5 hp, 2) *Barns matematiska lärande*, 15 hp, 3) *Lek, lärande, utveckling och omsorg*, 15 hp, 4) *Samverkan med vårdnadshavare, förskoleklass, fritidshem och skola* 7,5 hp, 5) *Eстетiska lärprocesser*, 7,5 hp, 6) *Natur, miljö och teknik* 7,5hp. Dessa ämnesstudier fördjupas sedan på avancerad nivå med två valbara kurser om totalt 30 hp. Den utbildningsvetenskapliga kärnan är indelad i fyra tematiska områden med vardera två sammanhörande 7,5hp-kurser (för kurstitlar, se Figur 1), och följer också kraven i examensordningen.

1. *Lärande, utveckling och didaktik* (UVK 1, UVK 4)
2. *Läroplansteori, organisation, uppföljning och analys av lärande och utveckling* (UVK 2, UVK 6)
3. *Ledarskap, specialpedagogik, sociala relationer och konflikthantering* (UVK 3, UVK 7)
4. *Vetenskapsteori och forskningsmetodik, utvärdering och utvecklingsarbete* (UVK 5, UVK 8)

Självständigt arbete genomförs i termin 6 i kursen *Självständigt arbete (examensarbete)*, där studenterna som regel skriver i par. Arbetet kan knytas både till frågor som väckts i VFU, eller av uppdragsgivare eller i kontakt med pågående forskningsprojekt, och även till frågeställningar som studenterna själva har identifierat. Examensarbetet ska bidra till att studenten får öva upp och integrera sin vetenskapliga kompetens, teori- och professionskunskap. Examensarbetet kan utgöras av tre typer av arbeten, 1) att söka, värdera, bearbeta och presentera vetenskaplig litteratur i form av en *översiktsstudie*, 2) ett *utvecklingsarbete* som syftar till att med vetenskapliga utgångspunkter utveckla en specifik verksamhet eller 3), en mindre kvantitativ eller kvalitativ *empirisk studie*. Studenterna erbjuds sedan 2017 skriva inom givna temaområden inom förskolepedagogiken baserat på vad som identifierats som centrala för ämnet, studentgruppens intresseområden och var handledningsexpertis finns.

Flera progressionslinjer är inbyggda i programmet för att kontinuerligt utveckla och säkra studentens yrkeskompetens. Kursplanerna är också inplacerade i fördjupningsnivåer enligt Sveriges universitets- och högskoleförbunds rekommendation:

- G1N, Grundnivå, endast gymnasiala förkunskapskrav
- G1F, Grundnivå, har mindre än 60 hp på grundnivå som förkunskapskrav
- G2F, Grundnivå, har minst 60 hp på grundnivå som förkunskapskrav
- G2E, Grundnivå, har minst 60 hp på grundnivå som förkunskapskrav, inkl examensarbete kandidatnivå
- A1N, Avancerad nivå, har endast på grundnivå som förkunskapskrav

Viktiga brytpunkter sker vid utbildningens andra VFU- och UVK-kurs (G1F-nivå), vid den tredje VFU-kursen under tredje terminen och under sjätte terminen (G2F), vid examensarbetet (G2E), samt i den sjunde terminen (A1N). I utbildningsplanen preciseras vilka kurser som har särskilda förkunskapskrav. De särskilda förkunskapskraven utgör viktiga kontrollpunkter för att säkra att studenternas kunskaper fördjupas under utbildningen. Tydligast framgår detta i relation till VFU-kurserna, dels eftersom examinationen i VFU-kurserna är begränsade till två tillfällen per kurs och dels eftersom att studenterna ska ha särskilda förkunskaper för att antas till de tre senare VFU-kurserna. För att antas till VFU 3 krävs t ex. godkänt betyg från VFU 2, samt kursen *Sociala relationer, konflikthantering och ledarskap*. Genom de särskilda kraven i bl a. VFU-kurserna kan progressionen och kvaliteten i utbildningen säkras. Kursplanen för VFU 3 (LÖVU30, fastställd 2017-08-28) reglerar att studenten ska uppvisa en utvecklad yrkesidentitet, som *kompetent* (från *avancerad nybörjare* i VFU 2 kurs till den sista VFU-kursen som *professionell*). Denna progressionslinje utgör en viktig del av hur utvecklingen av yrkeskompetensen kommuniceras till studenterna. I det följande ges exempel på liknande progressionslinjer och hur kurser i länkas till varandra inom för utbildningen viktiga områden:

Utveckling av yrkeskompetens och ledarskap: Fram till varje VFU-kurs i termin 1, 3, 4 och 6 finns en sammanhållen idé om hur HFU-innehållet i kurserna före VFU ska länka till och stärka VFU och hur studenternas yrkeskompetens successivt ska utvecklas. Studenterna får t ex. pröva och utveckla sina färdigheter kring lek i den verksamhetsförlagda utbildningen, VFU 1, i en egen planerad

undervisningsaktivitet, baserat på den kunskap om lek som de tillägnat sig i den högskoleförlagda utbildningen under den första tiden på utbildningen. VFU 3 utgör också förkunskapskrav för samtliga HFU-kurser och VFU 4 under termin 6. Samtliga examensmål för förskollärarexamen behandlas i VFU-kurserna, vissa vid enstaka tillfällen, och då ofta i samklang med närliggande HFU-kurser, medan andra återkommer med ökande krav på förhållningssätt osv. som säkerställer att examensmålen uppnås i slutet av utbildningen. Ledarskapsförmåga är särskilt avgörande och startar i att studenten får observera och identifiera ledarskap i VFU 1, för att sedan reflektera över och själv bemöta, leda och undervisa i förskola i mindre skala i VFU 2 och 3. Slutligen ska studenten fullt ut kunna utöva professionellt ledarskap i förskoleverksamhet i VFU 4, med växande krav på deras prestationer och självständighet. I slutet av utbildningen förväntas studenten därmed kunna hantera komplexiteten i yrket, ta ansvar för stora delar av det dagliga arbetet och i sin relation till VFU-handledare, här kallad *lokala lärarutbildare* (LLU) och i väsentliga delar fungera som en kollega. Ledarskap behandlas även andra kurser och särskilt uttalat i kursen, *Sociala relationer, konflikthantering och ledarskap*.

Programmet har sedan 2014 implementerat en VFU-modell med tjugo fasta förskoleområden. Studenterna genomför sin VFU inom samma förskoleområde och möter samma lärare, en LLU och en VFU-kurslärare, under hela sin studietid och i samtliga fyra VFU-kurser. Kontinuiteten i att de båda lärarna kan följa varje enskild students utveckling under utbildningen säkrar de kan uppnå en ledande roll i verksamheten vid utbildningens slut. VFU-modellen utgör en del av att Förskolläraryrket har varit en del av den nationella satsningen på övningsförskolor. Unikt för Göteborgs universitet är att samtliga studenter ingått i projektet från starten 2014, vilket resulterar i att cirka 1300 studenter deltar i övningsförskoleverksamhet vid projektets slut 2019. VFU-modellen omfattar flera olika funktioner och gemensamma mål mellan lärosäte och kommuner för att säkra VFU-kvalitet, handledarkompetens och fortbildning för medverkande.

Vetenskapligt förhållningssätt och akademiskt språk: Den första terminen tränas studenterna i vetenskapliga färdigheter genom att söka, beskriva och skriftligt sammanställa vetenskaplig text. De får återkoppling på det egna akademiska språket såväl som argumentation och uppbyggnad som akademisk referensanvändning. Akademisk språkhandledning, med stöd och träning är främst integrerad under första årets UVK-kurser men återkommer också det tredje året inför examensarbetet då studenterna alltmer ska prövas mot fler av de vetenskapliga färdigheter som examensordningen kräver. Successivt utökas färdigheterna mot ett vetenskapligt förhållningssätt genom ökad repertoar av begrepp och när kunskapsformer i både ämnet och i VFU prövas i olika och varierade examinationsformer. Vetenskapligt förhållningssätt och akademiskt språk examineras i former som ligger nära en vanlig forskningsproduktion, t ex. litteraturöversikter, granskingsseminarier med kritik av manustexter, kamratrespons, analyser och observationer av praktiker och artefakter.

Statistikunderlaget över genomströmning från UKÄ visar att genomströmningen på Förskolläraryrket i Göteborg mätt i antal kvarvarande studenter läsar 2 år 2011/12 var 78%. Därefter och fram till 2014/15 har den legat på 80% vilket är något över riket i stort. Detta överensstämmer detta med de internrapporter som gjorts vid universitet och som länge legat på runt 80% vid sista kursen. En nedgång har skett de senaste åren. För ordinarie programmet räknar vi nu med att 66% tar sig inom programmet, i inriktningen yrkesverksamma, 75%. Denna genomströmningsprognos baseras på ett snitt av andelen studenter kvar termin för termin, ackumulerat från alla kullar. De senaste två åren har inneburit ett minskat söktryck (se Tabell 1; programrapport 2017, s. 26) inkl. förstahandssökande och andel män, och där vårantagningen är speciellt kritisk.

Tabell 1. Antal sökande totalt, förstahandssökande, samt män ht2015–vt2018 enligt Ladok uppföljning

	H15	VT16	HT16	VT17	HT17	VT18
Antal sökande (inkl obehöriga)	1972	1224	1722	878	1223	859
Förstahandssökande (inkl obehöriga)	542	480	494	353	361	326
varav män	44	36	40	35	29	19

Enligt UKÄ:s rapport (2017:17) påverkas genomströmningen bl a. av vilka meritvärden sökande har. Sådana konsekvenser har också identifierats på programmet, genomströmningen verkar minska när söktrycket minskar. Följden av sämre meritvärden i studentgruppen och fler studieovana är bl a. att det krävt fler och tidiga språk- och stödinsatser inom programmet. Insatser som gjorts på förskolläraryrket framförallt

2015 och framåt, visar att avgörande åtgärder för att bibehålla en god genomströmning är allmänna och individuella stödstrukturer för akademiskt språk och studier (se även avsnitt Studentperspektiv). Under 2017 och 2018 har detta också utgjort särskilda satsningar på programansvarig institution. Under 2018 undersöks också orsaken till avhopp vilket analyseras på gemensam nivå eftersom en genomlysning efterfrågats från alla lärarprogrammen. Arbetet är klart i september 2018 och omfattar samtliga programstudenter som registrerat avbrott vt 2016–ht 2017 eller där orsak till uppehåll inte är känd efter ht 2016. Genomströmningen och konsekvenser av det minskade söktrycket i Förskolläraryrket följs noggrant upp årligen i programrapport, och genom analyser på institutions- och fakultetsgemensam nivå. Programrapporterna från 2016 och 2017 påtalar också problem med sämre närvaro och allt fler motåtgärder i form av obligatoriska moment i undervisningen i det ordinarie Förskolläraryrket som kan förklaras med det sämre söktrycket och genomströmningsproblematiken. Här börjar en omfattande utvärdering (IPKL, 2017) nu resultera i några lösningar där programledning, lärarlag inklusive studenter gemensamt formulerar en sund utbildningskultur och där krav på fokus och fördjupning i t ex. litteraturbearbetning och förståelse vid examinationer tydliggörs. Med dessa utmaningar och för att kunna möta arbetsmarknadens stora behov av förskollärare inte minst i regionen, ska inriktningen för yrkesverksamma få en viss utbyggnad från vt 2019, ingen antagning har gjorts 2017-18 pga. det ökade uppdraget i ordinarie program och något minskat intresse för inriktningen och konkurrens från andra lärosäten kring liknande typ av utbildning. Intresset är nu stort igen inte minst från studenterna i utbildningen och fältet, och bemanningen tillgodosedd. Vi gör också vissa revideringar, bl a tematiska terminer, ej VFU i egen tjänst (PM dnr 2018/280). Programmets planeringstal för 2018 (378 stud) ska därmed förhoppningsvis kunna bibehållas och med stöd i t ex. rekryteringskampanjer som genomförs ht 2017 på fakultets- och institutionsnivå.

Förutsättningar

Personal

Den lärartabell som finns bifogad (se bilaga) gäller våren 2018 och visar att det finns 192 undervisande lärare på programmet. Uppdraget motsvarar 41 heltidsekvivalenser. Könsfördelningen är 78% kvinnor och 23% män. På programmet medverkar också 728 lokala lärarutbildare (LLU) med förskolläraryrket från 20 etablerade förskoleområden för VFU. Av samtliga 192 lärare är 93 disputerade, av dessa är 69 lektorer och 26 docenter eller högre (17 docenter och 9 professorer). Huvuddelen av professorerna och åtta av de 15 docenterna, liksom huvuddelen av lärarna och kursledarna på programmet, finns vid den institution som är programansvarig, Institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande (IPKL) (se Tabell 2). Programmet är placerad vid Utbildningsvetenskaplig fakultet som har kvalitetsansvar och där också Institutionen pedagogik och specialpedagogik finns som ansvarar för två kurser. De två medansvariga fakulteterna på programmet, Konstnärlig fakultet och Samhällsvetenskaplig fakultet ansvarar för fyra kurser inom sina kunskapsområden. Ytterligare några institutioner bland annat från Humanistisk fakultet, medverkar också i dessa kurser.

Tabell 2. Lärarkompetens vid kursansvariga institutioner VT18 (enl. bilagd lärartabell)

Fakultet	Institution	Antal lärare/kompetens	Antal	Kursansvar
Samhällsvetenskap	Sociologi och arbetsvetenskap	1 professor/15 lektorer/3 adjunkter/5 doktorander	24	2 kurser
	Förvaltningshögskolan	6 lektorer/1 adjunkt/1 doktorand /1 handläggare	9	1 kurs
Konstnärlig	Högskolan för scen och musik	3 lektorer/12 adjunkter	15	1 kurs
Utbildningsvetenskap	Pedagogik och specialpedagogik	2 lektorer/1 docent/8 adjunkter	11	2 kurser
	Pedagogik, kommunikation och lärande	8 professorer/8 docenter/23 lektorer/37 adjunkter/3 doktorander	79	23 kurser

Av de 192 lärarna är 134 tillsvidareanställda och 58 har en tidsbegränsad anställning. Av de med tidsbegränsade anställningar är 28 adjungerade lärare som delar sin anställning mellan förskola eller förskoleklass och universitetet, och framförallt arbetar de i VFU-kurser. Dessa lärare bidrar till att säkra professionsanknytningen genom att de tillför aktuell kunskap från förskoleverksamhet. 45 lärare av de

tillsvidareanställda har också förskollärbakgrund. Av de 58 lärarna med tidsbegränsad anställning som inte är adjungerade lärare, tillhör 30 personer kategorin lektor/professor eller kategorin doktorand.

Av gruppen lärare är det 26 lärare som undervisar 50% eller mer på programmet, 82 lärare undervisar mellan 5–20%. Övriga drygt 80 lärare i gruppen fördelar sig relativt jämnt mellan att undervisa mindre än 4% eller mellan 21–49%. Nästan hälften av de 192 lärarna utgörs av anställda vid institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande (IPKL) och 65% av undervisningen på programmet genomförs också av lärare vid IPKL. Det är en styrka i programmet att kompetens från många större miljöer på Göteborgs universitet med djup vetenskaplig kompetens medverkar. Samtidigt innebär det en risk med många medverkande i ett stort utbildningsuppdrag. Vi försöker motverka detta med regelbundna möten, genom stark kursledarkoordinering och en gemensam programidentitet. En omorganisation av lärarutbildningen pågår som har till syfte är att varje program ska komma närmare sina centrala forskningsmiljöer och deras respektive fakultets- och institutionsledning, men där det tidigare, mer distribuerade ansvaret för lärarutbildning, ännu inte är utredd.

Rekryteringen av vetenskapligt meriterade lärare till utbildningen inom det förskolepedagogiska området, är en utmaning och konkurrensen om disputerade personer är stor, både i ett nationellt och ett nordiskt perspektiv, speciellt inom undervisningsområden som matematik, naturvetenskap och språk för de yngre åldrarna. År 2016 fick en lektorsutlysning vid IPKL avbrytas då inga sökanden med särskild behörighet fanns. IPKL har dock försökt säkerställa att det både finns stadigvarande lärare och spetskompetens under 2016 och 2017, t ex. genom att rekrytera och tillsvidareanställa lektorer, erfarna adjunkter och en internationellt rekryterad professor. År 2017 gjordes rekryteringar som resulterade i 12 tillsvidareanställningar av adjunkter, två disputerade lektorer och två i slutfas av forskarutbildning (som i dagsläget har disputerat). Därtill utlystes tidsbegränsade anställningar för adjungerade lärare där 13 anställdes, samt lektorat där tre lärare anställdes. Därutöver har institutionen satsat på intern kompetensutveckling mot licentiatexamen. IPKL har varit drivande i flera nationella forskarskolor inom förskoleområdet där för närvarande en är på väg att starta, *Nationell forskarskola i samtida utmaningar för barnpedagogisk verksamhet* (ReCEC) och en pågår, *Forskerskola i kommunikation och relationer som grundläggande för barns lärande* (ForFa). Fyra av adjunkterna vid IPKL har deltagit i tidigare forskarskolor och erhållit licentiatexamen, alternativt gått vidare mot doktorexamen. 2019 beräknas ytterligare fyra tillsvidareanställda adjunkter få licentiatexamen i den pågående forskarskolan.

Lärares individuella kompetensutveckling följs systematiskt upp för att säkerställa att utbildningen håller hög kvalitet. Dels sker detta genom utvecklingssamtal av prefekt eller annan tjänsteansvarig person varje år. Det sker även i programråd, forum för programledare, studierektorer och i institutionsledning som diskuterar kompetensutvecklingsbehov, bemanning och rekrytering kan matchas upp och åtgärdas. Underlag för sådana analyser är den årliga programrapporter, bemanningsläge och omvärldsanalyser av arbetsmarknad och söktryck. Förslagen tas fram av programråd och tillsammans med programansvarig institution görs strategiska satsningar för utbildningen. Även programrådet har sedan 2018 en budget (drygt 300 tkr) som kan ge stöd till kompetensutvecklingsinsatser för medverkande lärare i programmet. Som grund har samtliga lärare/forskare i enlighet med arbetstidsavtalet minst 10% kompetensutvecklingstid. Lektorer har därutöver runt 10% extra kompetensutvecklingstid beroende på institutionstillhörighet för att kunna vidareutveckla professionsrelevant kunskap. En stor andel av programmets 728 LLU har (januari 2018) genomgått 7,5hp handledarutbildning. Totalt 462 av de 728 LLU, dvs. drygt 63% har en handledarutbildning. För att verka som LLU finns också kriteriebaserade krav för särskilt pedagogisk skicklighet och krav på handledarutbildning vilket också stärker VFU-kvaliteten. VFU-kurslärarlaget har också baserat på identifierade utvecklingsområden initierat och följt en systematisk kompetensutvecklingsplan sedan 2014. Kompetensutvecklingen har arrangerats i form av samverkanskonferenser för universitetslärare, LLU, förskolechefer och VFU-koordinatorer. Teman som behandlats innefattar t ex. dokumentation och systematiskt kvalitetsarbete, examination, bedömning och betyg i VFU, HBTQ-frågor och diskrimineringsgrunderna och fördjupat pedagogiskt ledarskap. Insatserna har följts upp i enkäter och visar en kraftigt höjd kvalitet på handledningen och ökad nöjdhet hos studenterna i VFU från 2014 och framåt. Ytterligare viktiga kompetensutvecklingsforum för lärare, forskare och samverkansaktörer är den breda kollegieverksamheten vid institutionerna samt gemensam

fortbildning. En lärargrupp inom förskolepedagogik har nyligen läst en kurs i Kvalitetsbedömningar i förskolan genom med kvalitetsbedömningsmetodiken ECERS 3.

Ett krav för lärare och vid anställning vid Göteborgs universitet, är att genomgå högskolepedagogiska kurser som ges vid Enheten för pedagogisk utveckling och interaktivt lärande (PIL). Redan år 2016 hade IPKL en hög andel högskolepedagogiskt kvalificerade lärare mätt i andel med godkända kursprestationer i Högskolepedagogik 1 (80%), Högskolepedagogik 2 (65%) och Högskolepedagogik 3 (45%) som ges vid universitetet. Många lärare går också andra kurser och workshops på PIL som ligger i linje med universitetets handlings- och verksamhetsplaner för utbildning, bl a. inom bedömning och examination, digitala verktyg och studenthandledning.

Insatser har gjorts och görs kontinuerligt för att åtgärda identifierade problem kring rekrytering, bemanning och kontinuerlig kompetensutveckling. Det är till exempel fortsatt viktigt att bevaka rekrytering och kompetensutveckling så att andelen vetenskapligt meriterade med inriktning mot förskola/tidigare åldrar ökar vid alla medverkande institutioner på programmet, liksom initiativ som stödjer att docent- och professorsgruppens inflytande i utbildningen och att villkoren för finansiering av utbildnings- och praktikanknuten forskning förbättras. Andelen vetenskapligt meriterade lärare i viktiga roller som kursledare och examinator är fortsatt en angelägen bemanningsfråga att bevaka, och att dessa lärare fortsatt medverkar i såväl förskolepedagogik som UVK, och även i VFU i något högre utsträckning.

Förutsättningar

Utbildningsmiljö

Förskolläraryrket som utbildningsmiljö är knuten till olika så kallade "kompleta akademiska miljöer" (KAM). Begreppet KAM används vid Göteborgs universitet för att peka ut kunskapsområden där utbildning, samverkan och forskning är väl integrerade. Utmärkande för den akademiska miljön riktad mot de tidiga åldrarna och förskola är att den är praktisknära och samverkansorienterad. Forskningsområdet innefattar ett intresse för lärande, kommunikativa processer, barns meningsskapande och kunskapsutveckling i såväl vardagsliv som institutionella sammanhang. Villkoren för barns förutsättningar att lära och utvecklas i förskolan studeras både utifrån såväl kvalitets- och professionsperspektiv som kritiska perspektiv på makt, genus och etnicitet. Några av de viktigare kompletta akademiska miljöerna beskrivs nedan.

Den första miljön är *Early Childhood Education (ECE)*, den barnpedagogisk forskningsgruppen vid IPKL som utgör en central kärna i den samlade kompetens som finns i Sverige och Norden inom detta fält, också med stark internationell profil. ECE utgörs av två grupper: *Lek, förskoledidaktik och barns lärande och Policy, kvalitet och barns lärande, med intresse för policy- och kvalitetsfrågor*. Den första, *Lek, förskoledidaktik och barns lärande* riktar intresse mot frågor om barns lärande och hur man kan organisera för detta utifrån didaktiska frågor. De förskoledidaktiska frågorna berör innehåll som är centrala för förskolläraryrket. Gruppen driver sedan 2016 en öppen kollegieverksamhet genom *Kollegiet för didaktik och barns lärande* där forskare, yrkesverksamma och studenter deltar. Pågående projekt är bl a. *Lekbaserad didaktik* som genom samverkan mellan forskare och förskola syftar till att vidareutveckla teoribildningen om en lekbaserad förskoledidaktik och bidra med en undervisningsteori för förskolan, som därmed har direkt relevans för utbildningen. Denna grupp men även andra inom barn- och ungdomsvetenskap har också forskningssamverkan med Konstnärlig fakultet och institutionerna Högskolan för scen och musik och Högskolan för design och konsthantverk kring konst och estetik, musik- och bildpedagogik som utmynnat i sampublicationer. Konstnärlig fakultet är en integrerad del av utbildningen och driver *Kollegiet estetiska uttrycksformer med inriktning mot utbildningsvetenskap och Kollegiet för visuell och materiell kultur*.

Den andra gruppen är *Policy, kvalitet och barns lärande* som riktar sitt kunskapsintresse mot policy- och kvalitetsfrågor relaterade till barns lärande, där strukturella frågor, processer, innehåll och resultat integreras. Olika teoretiska utgångspunkter är sociokulturellt perspektiv, ekologisk systemteori, policyteorier och poststrukturalistiska teorier. Kvalitativa, kvantitativa och mixade metoder används. Barns lärande innefattar barns välmående och hälsa, möjligheter till lek, delaktighet, inflytande och agentskap där barn kan göra sina röster hörda inom olika områden. Gruppen har haft ett stort inflytande i samhällsdebatten om förskolekvalitet. Ett forskningsprojekt som har direkt koppling till

förskollärautbildningen är *Kvalitetsbedömningar i förskolan - ECERS 3* som genomförts inom ramen för övningsförskoleprojektet, Samtliga förskolor erbjöds att delta och kvalitetsbedömningar genomfördes från början av 2016 under ett år. Resultaten följdes upp i en konferens i april 2017 som en del i ett gemensamt arbete och ansvar för en god kvalitetsutveckling inom förskolan och förskollärautbildningen. Analys av resultat och publicering pågår. ECERS som instrument för att bedöma kvaliteten i förskolan presenteras i flera kurser inom programmet och det är även föremål för ett utvecklat samarbete med förskolor inom övningsförskoleprojektet.

Den andra miljön är *Barndom, ungdom, kultur och lärande (BUKL)* som är en tvärvetenskaplig forskargrupp som kombinerar insikter från pedagogik, barn- och ungdomsvetenskap, socialt arbete, sociologi, genusvetenskap, kulturstudier och socialpsykologi. Forskningsområdet inbegriper främst barns och ungdomars, men också vuxnas, livsvillkor, lärande och identitetsskapande. Såväl utbildningens roll och funktion som frågor relaterat till fritid, familj och vardagsliv är viktiga områden i BUKL:s verksamhet. Centrala begrepp som fokuseras och problematiseras är genus, makt, sexualitet, identitet, segregation, etnicitet, kultur, globalisering. Jämställdhet- och jämlikhetsfrågor utgör viktiga intresseområden. Pågående projekt rör t ex. ungdomars utsatthet och elevperspektiv på våld, trakasserier och kränkningar i skola, liksom frågor om rasism och våldsutövning. Gruppen har en aktiv seminarieverksamhet och har också kopplingar till det nationella resurscentrat mot rasism, Segerstedtsinstitutet.

En bibliometrisk analys (IPKL, 2018-05-01) över de senaste sex årens forskningsproduktion som rapporterats från ECE:s och BUKL:s vardera 9 forskare (docenter och professorer), resulterade i 350 publikationer (artiklar, böcker, bokkapitel). 250 av publikationerna är från ECE-gruppen och vanligaste nyckelorden; *förskola/pre-school* (64 publikationer), *barns lärande/learning, learning processes* (36 publikationer), *early childhood education* (29 publikationer). 100 publikationer gjordes inom BUKL, där de vanligaste nyckelorden var, *kön/genus/gender/pojkar/masculinity* (22 publikationer), *education* (10 publikationer), *social*/social capital* (8 publikationer). Av bibliometrin framgår att forskning både bedrivs vid institutionen om samtliga innehåll i det förskolepedagogiska området (hållbarhet, samverkan, natur, matematik, språk och kommunikation, estetik och konst, samt lek och lärande), inom professions- och kvalitets- och policyfrågor, makt-, mångkulturella och jämlikhetsaspekter för området förskola och barn/unga. Produktionen speglas också i litteraturen på programmet.

Den tredje miljön är *Lärande och IT*, som intresserar sig för hur digitalisering och tillgång till information förändrar utbildning och andra pedagogiska sammanhang och vad detta betyder för synen på lärande och kunskap. Området består av flera teman med forskningsgrupper som är orienterade mot digitala teknologier i bl a. förskola, fritidshem, och skola, fritidsområdet och arbetslivet. Lärande och IT tillhör det nationella excellenscentrat *The Linnaeus Centre for Research on Learning, Interaction and Mediated Communication in Contemporary Society, LinCS* och flera ingår också i LETStudion som är ett strategiskt initiativ för att främja tvärvetenskaplig forskning om lärande vid Göteborgs universitet. En grupp om 12 lärare som medverkar i förskollära- och grundlärarprogrammet inriktning fritidshem, har Lärande och IT som forskningsintresse och utgör undergruppen *Barn och IT (BIT)* som driver gemensamt utvecklingsarbete för att utveckla utbildningarna kring dessa frågor.

I dessa forskningsmiljöer den öppna kollegieverksamheten och KAM-grupperingar en central del. Det finns också ett flertal forskarutbildningsforum, bl a. forskarskolan i utbildningsvetenskap inriktad skola/förskola finns sedan många år ett tvärvetenskapligt samarbete mellan fakulteterna som involverar lärare i lärarprogrammen. Studenterna möter dessa aktiva forskare i sin utbildning och har tillgång till den öppna kollegieverksamheten. Exempel på forskningsanknytning i utbildningen med stark internationell profil som studenterna tar del av genom programkurserna är t ex. *kvalitetsbedömningar och ECERS-metodiken i språkkurserna, Learning Study-baserade forskningsstudier i matematikdidaktik, lärandeforskning inom lekområdet, etik- omsorgs- och professionsfrågor i lek- och VFU-kurser, genus- och intersektionell forskning i förskola- och förskoleklass i UVK-kurser, musik-, bild- och och mediepedagogiska studier inom estetikområdet, utvecklingspedagogisk förskoleforskning i lek- och UVK-kurser, förskolans digitalisering och hållbarhetsfrågor i språk- och naturkurser.*

En viktig strategi för forskningsanknytning i utbildningen är att aktiva forskare, inklusive professorer, deltar i undervisningen på grund- och avancerad nivå i viss omfattning. På programansvarig institution görs åtgärder kring detta så att handledning och examination av de självständiga arbetena får en stabil kvalitet. Programmets ledningsfunktioner ska också stärka forskningsanknytningen, där disputerade företrädare från de tre olika områdena på programmet (UVK, FÖP och VFU, VFU-ledamot dock med professionskompetens) ska ingå. Programledaruppdraget innehas av disputerad person med professionskompetens från förskola och/eller förskoleklass, programrådsordförande är minst docent (nuvarande professorskompetens) med särskilt ansvar för kvalitetssäkringsuppföljning och forskningsförankring enligt uppdragsbeskrivning. Särskilt utsedda leder också kursledargrupperna inom UVK, FÖP och VFU där frågan om forskningsanknytning, vetenskaplig progression osv. avgörs. Varje kursplanerevidering förankras hos studierektor och i kursplanegranskningsgrupp, större ändringar även kollegialt i institutionsrådet. I lärares årliga utvecklingssamtal ingår avstämning kring kompetensutveckling där frågor som forskningsanknytning av den egna undervisningen utgör en del.

Utformning, genomförande och resultat

I följande avsnitt beskrivs och värderas hur de sex examensmålen som är aktuella i denna självvärdering relaterar till utbildningen. Examensmålsmatrisen (Figur 2), visar hur kurserna är inplacerade nivåmässigt och terminsvis, och vilka kurser som behandlar respektive examensmål. Kolumnen för examensmål 6 anger också hur kurserna är hållbarhetsmärkta enligt universitets kvalitetsmärkningssystem för hållbarhet (dnr V 2013/838¹). Matrisen används i programkvalitetsarbetet (se *Uppföljning, åtgärder och återkoppling*).

Nivå ² /termin	Kurser	Examensmål	1	2	3	4	5	6*	J
G1N/1	UVK1	Lärande utveckling och didaktik 1							
G1N/1	FÖP	Lek, lärande och omsorg 1							
G1N/1	VFU1	Verksamhetsförlagd utbildning 1							
G1N/1	FÖP	Barns språk och kommunikation 1							
G1N/2	FÖP	Barns språk och kommunikation 2							
G1N/2	FÖP	Matematikdidaktik 1							
G1N/2	UVK3	Sociala relationer, konflikthantering och ledarskap							
G1N/2	UVK2	Styrsystem, organisation och bedömning							
G1F/3	VFU2	Verksamhetsförlagd utbildning 2							
G1N/3	FÖP	Samverkan							
G1F/3	UVK4	Lärande utveckling och didaktik 2							
G1N/3	UVK5	Lärarprofessionen och vetenskapligt förhållningssätt							
G1F/4	FÖP	Barns språk och kommunikation 3							
G1N/4	FÖP	Konstarter, estetik och lärande 1							
G1F/4	UVK6	Styrdokument, uppföljning och analys							
G2F/4	VFU3	Verksamhetsförlagd utbildning 3							
G1F/5	FÖP	Lek, lärande och omsorg 2							
G1N/5	FÖP	Natur, miljö och teknik							
G1F/5	FÖP	Matematikdidaktik 2							
G1F/5	UVK7	Sociala relationer och specialpedagogiska perspektiv							
G1F/6	UVK8	Lärarprofessionen och vetenskapligt arbete							
G2F/6	VFU4	Verksamhetsförlagd utbildning 4							
G2E/6	FÖP	Självständigt arbete (examensarbete)							
A1N/7	FÖP	Barns språk och kommunikation 4							
A1N/7	FÖP	Matematikdidaktik 3							
A1N/7	FÖP	Lek, lärande och omsorg 3							
A1N/7	FÖP	Interkulturella perspektiv 1							
A1N/7	FÖP	Konstarter, estetik och lärande 2							
A1N/7	FÖP	Hållbar utveckling och globala perspektiv 1							

Figur 2. Examensmålsmatris över hur programkurserna relaterar till examensmål 1-6, samt jämställdhet (J). *Diagonalt streck i rutan anger att kursen är hållbarhetsrelaterad, markeringen med ett kryss att kursen hållbarhetsfokuserad, dvs. en

¹ Göteborgs universitets hållbarhetsmärkning, <https://medarbetarportalen.gu.se/miljohandbok/Instruktioner+f%C3%B6r+medarbetare/hallbarhetsmarkning/>
² Fördjupningsnivå enligt Sveriges universitets- och högskoleförbunds rekommendation <https://pil.gu.se/resurser/skriv-kursplan/inplacering>

starkare hållbarhetsmärkning. En princip är att tidiga kurser relaterar till målen introducerande och senare kurser fördjupar dem, att målen provas både i HFU och VFU, samt att VFU och examensarbete prövar målen i sin helhet.

Måluppfyllelse – kunskap och förståelse

1. visa sådana kunskaper inom det förskolepedagogiska området och sådana ämneskunskaper, inbegripet kännedom om aktuellt forsknings- och utvecklingsarbete, som krävs för yrkesutövningen

Examensmål (1) behandlas i 16 kurser under utbildningen (Figur 2). Förskolepedagogik utgör ett tydligt innehåll i flera kurser. Det introduceras redan termin 1, examineras återkommande i VFU och fördjupas under termin 5, 6 och 7. I den första förskolepedagogiska kursen i programmet, *Lek, lärande och omsorg 1* ska studenterna tillägna sig kunskaper perspektiv på lekperspektiv och hur lek relaterar till centrala aspekter av förskoleverksamhet genom att:

- redogöra för begreppet lek utifrån olika pedagogiska perspektiv
- redogöra för relationen mellan begreppen lek, lärande och omsorg

Tre litteraturseminarier är riktade specifikt till dessa båda lärandemål. Föreläsningar och litteratur fokuserar också på dessa aspekter, och lek relateras till pedagogik och utvecklingspsykologi. Vidare behandlas pedagogisk verksamhet för de yngsta barnen i förskolan, yrkesrollen och etiska ställningstaganden och grundläggande värden i förhållande till lek. Estetiska aspekter av lek, lärande och omsorg introduceras och bearbetas via litteratur och workshops kring sång genom gestaltning, röstträning, repertoarsjungande, och i drama genom berättelse, kropp, röst, mimik, lyssnande. Utöver dessa workshops är examinationsformerna varierade med obligatoriska litteraturseminarier, muntlig redovisning och individuell skriftlig hemtentamina. I den skriftliga examinerande uppgiften ska studenten "redogöra för begreppet lek, lekens betydelse för barns lärande och omsorg samt att diskutera och argumentera för hur förskollärares genom sitt förhållningssätt kan stödja och utveckla barns lek utifrån läroplanens grundläggande värden". Under utbildningen möter alla studenter förskolepedagogiken genom den utformning av kurser med bas i lek och lärande, både inom området *Lek, lärande, utveckling och omsorg* (om sammanlagt 15 hp), i *Barns lek, kommunikation, språk och literacitet* (22,5 hp) och *Estetiska lärprocesser* (7,5hp). Lärandemålen i kurserna inom det förskolepedagogiska området uttrycker också karaktären i ämnet. Det förskolepedagogiska området, i relation till detta examensmål (1), utformas av vetenskapliga begrepp som studenterna provas på som *didaktik; lärande; barns lärande; lek; utveckling; omsorg*. De relaterade UVK-målen uttrycks kring yrkesutövning i termer av, *det professionella uppdraget; verksamheterna förskola och förskoleklass och dess uppdrag; yrkesetik, styrdokument; pedagogiskt ledarskap; vetenskapligt förhållningssätt och beprövad erfarenhet*. Andra ämneskunskaper som lyfts fram i de förskolepedagogiska lärandemålen preciserar också ämnet på olika sätt, inom Natur och miljö, " fysik, kemi, biologi och teknik" inom Barns språk och kommunikation, "tala, lyssna, skriva och läsa", eller mer integrerat som i VFU-kurs 2 "kommunikativa, språkutvecklande eller matematiska lärprocesser".

Den tredje kursen den första terminen är *Verksamhetsförlagd utbildning 1*, då studenten är på sin VFU-förskola och handleds av en lokal lärarutbildare (LLU) och en VFU-kurslärare från universitetet. Studenten genomför hela sin VFU med samma LLU, samma VFU-kurslärare och samma studentgrupp om cirka tio studenter som genomför introduktions-, praxis- och examinationsseminarier. I denna kurs, liksom alla VFU- kurser sker kontinuerlig bedömning av prestationer på VFU-förskolan. Bedömningen kommuniceras i trepartssamtal mellan student, LLU och kurslärare och genom skriftligt bedömningsunderlag från LLU. Kursen avslutas med ett bedömningsamtal mellan LLU och VFU-kurslärare där det görs en sammanfattande bedömning av studentens löpande prestationer under kursen. Gruppering, lärare och examinationsformer är därmed desamma i samtliga fyra VFU-kurser, vilket säkerställer bedömningen av kunskap, förhållningssätt och värderingsförmåga. Lärandemålet relaterat till examensmål (1) är att studenten ska uppvisa de särskilda kunskaper som krävs för yrkesutövningen:

- visa förmåga att i tal och skrift beskriva förskolans uppdrag och förskollärares profession, yrkesetik och ansvar i förhållande till VFU-erfarenheter.

Examensmålet (1) knyts också till den första UVK-kursen termin 1 i introduktionsblocket, och det fördjupas sedan i UVK 4 termin 3. UVK 1 har fokus på professionsuppdraget, och professionellt förhållningssätt relaterat till FN:s konvention om barnets rättigheter och grundläggande värden i läroplaner och skollag.

Den behandlar också de institutionella framväxten av förskola och förskoleklass, och den introducerar didaktik och lärande som begrepp. Kursens föreläsningar, litteratur och frågor speglar därför förskollärauppdraget, teorier om lärande i lärprocesser av olika slag, t ex. estetiska utifrån ett didaktiskt perspektiv och grundat i förskolans läroplan och liknande styrdokument. Kursen bedriver också processkrivande för stöd i studentens individuella kunskapsutveckling för förståelse av yrket genom akademiskt skrivande. Dessa moment och kursens innehållsliga teman bearbetas parallellt på seminarier och i ett granskningsseminarium av manus, före inlämning av hemtentamina. Två lärandemål examineras i UVK 1, bl a. som kopplar till examensmål (1):

- redogöra övergripande för begreppen didaktik, lärande och utveckling
- redogöra för det professionella uppdraget i förskolan och förskoleklassen

De fyra verksamhetsförlagda kurserna är de viktigaste avstämningspunkterna för att säkerställa att studenterna uppnår examensmålen som nämnts, vilket också gäller detta. Två av de fyra VFU-kurserna säkrar målet. Den första VFU-kursen, är en del i utbildningens introducerande block bestående av den FÖP- och en UVK- kurs som här beskrivits. Alla tre kurserna i introduktionsblocket har integrerat ett förskolepedagogiskt fokus på lek, UVK och FÖP genom en grundläggande förståelse och planering kring lek och lärande grundat i forskning och som utvecklingsfråga, och VFU genom att låta studenten "omsätta" och bli bedömd utifrån hur lek och omsorg kan gestaltas i praktisk handling i verksamheten. Det kan också handla om att få förståelse för hur styrdokument tillämpas i den reella förskoleverksamheten. Detta menar kursledarna inom respektive kurs är en framgångsfaktor och studenter uttrycker i kursutvärderingar i VFU att det finns en synlig progression mellan dessa tre kurser.

I de 16 kurserna (Figur 2) som bearbetar examensmål (1), tydliggörs mer preciserade aspekter av vad studenten ska avkrävas för godkänt betyg, från att: *redogöra övergripande, redogöra för, beskriva*, vidare till att, *diskutera och argumentera, redogöra för och reflektera över*, till att *beskriva barns lärande och förskollärares roll i undervisning* och slutligen, *analysera och diskutera* i termin 7. Genom att i de examinerande uppgifterna uppvisa sådan kompetens, ska studenten visa på successiv fördjupning och ha fått ett helhetsgrepp om målet.

Litteraturen i kurserna har en tydlig koppling till kursernas innehåll och lärandemål. Litteratur kring barns utveckling och omsorg har varit mindre omfattande än den om lek och lärande. Detta har uppmärksammats i den systematiska kvalitetsuppföljningen, i kursrapporter från FÖP-kurser i lek, samt i programrapporten (2017). Ny litteratur har tillkommit 2018 och omsorgsaspekterna är tydliggjorda i kursplaner, kursguide också relativt associerade kurser.

Aspekten forsknings- och utvecklingsarbete behandlas med en ökad komplexitet och bredd, studenterna får kännedom om aktuellt forsknings- och utvecklingsarbete och skillnader dem emellan genom den litteratur de bearbetar men också genom medverkan av forskande lärare och yrkesverksamma alumner inom förskola och förskoleklass som presenterar forskningsprojekt, uppdragsforskning, utvecklingsarbete, forskarutbildning, via de samverkans- och forskningsmiljöer som är knutna till utbildningen. Formuleringar i lärandemålen som riktas mot forsknings- respektive utvecklingsarbete i nuläget är t ex., *teoretiska kontra, didaktiska och pedagogiska perspektiv; samtida forskning och vetenskapligt förhållningssätt kontra beprövad erfarenhet; dokumentationens uppföljning/utvärdering och att utveckla förskolans kvalitet*. Därutöver handleds och examineras studenter i det *Självständiga arbetet (examensarbete)* av forskande lärare med matchande handledningskompetens inom det förskolepedagogiska området i termin 6.

I termin 7 planeras utvecklingsarbete från och med 2018 bli en mer utvecklad del av kurserna på avancerad nivå. Det är resultaten av ett pågående arbete för att öka kunskaperna hos studenterna kring längre, mer långsiktiga och systematiska utvecklingsarbeten. Arbetet är initierat genom det strategiska kvalitetsarbetet och ett svar på en kritik framförd av studenter i studentdialoger 2017. Deras synpunkt var att kurserna på avancerad nivå bör ha mer avancerade och likvärdiga krav, relativt grundnivå och relativt varandra. Arbetet drivs av HFU-studierektor i samarbete med kursledarlaget, och beräknas vara klart under 2018. Ett annat påbörjat åtgärdsarbete är utveckla integrationen för en sammanhållen utbildning mellan HFU och VFU, där en kartläggning slutförts i maj 2018 baserat på hela kursledarlagets inventering av kurser fram till respektive VFU. Ett tentativt resultat är ökad integration är önskvärd och att fältstudier på VFU-platsen har införts i flera HFU-kurser, bl a i UVK 4 och i flera förskolepedagogiska kurser vilket pekar på stärkt integrationen av VFU-erfarenheter i HFU-innehåll.

I kursen *Verksamhetsförlagd utbildning 3 för förskollärare* är kursens utformning, genomförande och examination liknande den som i den första verksamhetsförlagda kursen i termin 1. I högskoleförlagda kurserna möter studenterna kontinuerligt "ämneskunskaper, inbegripet kännedom om aktuellt forsknings- och utvecklingsarbete/innehåll", inom ämnen som barns språk och kommunikation, lek, matematik samt konstarter och estetiska lärprocesser. Följande lärandemål relaterat till examensmålet (1) visar dessutom på en ökad bredd och djup liksom större komplexitet i förståelse, eftersom fler aspekter involveras och mer abstrakt och detaljerad nivå än i den första VFU-kursen. Studenten ska för godkänd nivå i VFU 3:

- visa förmåga att i tal och skrift diskutera och argumentera för hur yrkesetik, diskrimineringsgrunder, styrdokument, vetenskapligt förhållningssätt och beprövad erfarenhet ligger till grund för yrkesutövning som förskollärare

Hösten 2017 genomfördes en andra intern utvärdering av den verksamhetsförlagda delen i programmet och organisationen med fasta förskoleområden, och samverkan i nätverksformer. Utvärderingen genomfördes i förhållande till examinationen i *VFU 3* och visar på utveckling över mätperioden 2014–2017:

Studenter, LLU och VFU-kurslärare har fått bedöma vad de anser om kursens examinationsinslag i allmänhet. Studenterna är mer nöjda i kurs 3 än i kurs 1. 93 procent tycker att examinationen varit bra och var tredje anser att den varit mycket bra, jämfört med 75 respektive 15 procent i VFU-kurs 1. Även VFU-kurslärarna är mer nöjda med examinationen i kurs 3. LLU däremot är ungefär lika nöjda i kurs 3 som under kurs 1 (91 procent tycker att den varit bra, och hälften att den varit mycket bra). (Göteborgs universitet V 2017/837, s.26)

Betygsstatistik ur LADOK visar att under perioden från ht 2013 till vt 2017 har andelen underkända studenter ökat från 5 till 11%. En förklaring är att kraven har skärpt i utbildningen, vilket troligtvis har ett samband med att examinationerna är förtydligade och bättre förankrade med inblandade parter så som konstateras i utvärderingen. I en intern utvärdering av *VFU 3* våren 2017 (svarsfrekvens över 85%) påvisas också att samarbetet mellan LLU och VFU-kurslärare i programmets 20 förskoleområden har utvecklats i positiv riktning. Den organisatoriska samordningen mellan LLU och VFU-kurslärare har medfört att LLU har fått en ökad kännedom om lärandemålen och upplever en ökad delaktighet i utbildningen.

Sammantaget är det en styrka att examensmålet behandlas och examineras med en progression i kunskapstillägnet där studenterna förväntas tillämpa sin kunskap och förståelse, fördjupa sig och bli mer självständiga i arbetssätten inom det förskolepedagogiska området och tillhörande ämneskunskaper. De lär sig skilja på och värdera aktuell forskning och utvecklingsarbeten vilket krävs för yrkesutövningen. Det är möjligen en svaghet att examensmålet behandlas i förhållandevis många kurser, men inte i samtliga förskolepedagogiska kurser. Detta har också identifierats i kvalitetssäkringsarbetet med start ht 2017 med examensmålsmatrisen och kommer att utgöra underlag för genomlysning när kursledare inom samtliga förskolepedagogiska kurser ska tydliggöra hur förskolepedagogiken är distribuerad i nuläget och om och hur den bör justeras och fördjupas i respektive förskolepedagogiskt område inom ämnet över terminerna. Arbetet är initierat av programledningen vt 2018 och halvårsrapporteras därefter till programrådet.

Måluppfyllelse – kunskap och förståelse

2. *visa kännedom om vetenskapsteori och kvalitativa och kvantitativa forskningsmetoder, samt om relationen mellan vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet och dess betydelse för yrkesutövningen*

För att säkerställa att studenterna uppnår examensmålet (2) är utbildningen organiserad så att examensmålet behandlas i åtta kurser under utbildningen (Figur 2). Dessa åtta kurser är UVK 5 och UVK 8, examensarbetskursen, valbar förskolepedagogikkurs samt i samtliga fyra VFU-kurser. Vetenskapsteoretiska frågor och forskningsmetoder examineras framförallt i de två UVK-kurserna *Lärarprofessionen och vetenskapligt förhållningssätt* och *Lärarprofessionen och vetenskapligt arbete*. Även hur betydelsen av vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet som grund för kunskap och utveckling i deras kommande yrkesutövning som förskollärare i förskola och förskoleklass utgör centralt innehåll. Den del i examensmålet som berör vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet, behandlas och examineras i varje VFU-kurs med ökande krav på komplexitet och helhetsförståelse över dessa olika former för kunskapsproduktion. I UVK 5, *Lärarprofessionen och vetenskapligt förhållningssätt* ska studenten tillägna sig grundläggande kunskaper i vetenskapsteori, men även förståelse av hur vetenskaplig grund och

beprövad erfarenhet kan utnyttjas i yrkesutövningen, också med stöd av professionsteori som är en del av kursens innehåll, studenten ska kunna:

- redogöra för grundläggande vetenskapsteoretiska perspektiv
- reflektera över hur förskollärares yrkespraktik kan informeras av vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

Kursen har sex webbföreläsningar varav tre med rubrikerna: *Vetenskapsteori*; *Kritiskt tänkande* och *Kritisk granskning*. Dessa föreläsningar följs upp av seminarierna *Vetenskapsteori* och *Vetenskapliga och populärvetenskapliga texter* och två seminarier med granskning av texter: *Granskning av vetenskapliga artiklar* och *Granskning av policytexter*. Detta ska ge studenterna en grund för att skilja på typer av kritiska förhållningssätt och skilja ut villkor och kunskapsanspråk i olika texttyper. Kursen är upplagd med föreläsningar utifrån *flipped education* med filmade föreläsningar som är tillgängliga på kursens lärplattform. Detta gör att studenten kan vara förberedd till seminariet och tillgodogjort sig föreläsningar för att ha förutsättningar för att delta i en fördjupad diskussion. Seminarierna är obligatoriska och kursens litteratur är tydligt kopplad till föreläsningarna och seminarierna. En examinerande seminarieuppgift är att utifrån givna texter diskutera vad som kännetecknar de olika vetenskapsteoretiska inriktningarna: *positivism*, *hermeneutik* samt *socialkonstruktivism*. Kursen examineras med en skriftlig hemtentamina. Uppgiften är att studenten ska läsa en vetenskaplig artikel som anvisas inför examinationen och i en kort sammanfattning redogöra för artikelns syfte, forskningsfråga, metod samt viktigaste teorier, begrepp och slutsatser. Med utgångspunkt i kurslitteraturen ska redogörelsen integreras i texten, med syfte att visa kunskande i att kritiskt granska en hel text och diskutera artikelns vetenskapliga styrkor och svagheter. Hemtentamina ska avslutas med att studenten besvarar frågan: "hur bör förskollärare förhålla sig till forskning som presenteras i artikeln för att sedan också diskutera och förhålla sig kritiskt till sitt svar på frågan, i relation till den kritiska granskningen, yrkesetiska principer och centrala begrepp inom professionsteori". Det är en styrka i programmet att studenten i denna kurs examinerar vetenskapligt förhållningssätt i att kritiskt läsa och värdera olika texters vetenskaplighet och systematik, att värdera olika forskningsresultat integrerat med det egna vetenskapliga skrivandet. Studenten ska då, efter tre terminers studier, ha förvärvat en begynnande kännedom dels om vetenskapsteori och kvalitativa och kvantitativa forskningsmetoder, dels om relationen mellan vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet och dess betydelse för yrkesutövningen.

Examensmålet (2) prövas sedan på ett annat sätt i den tredje VFU-kursen: *Verksamhetsförlagd utbildning 3 för förskollärare*. Där examineras studenten i följande lärandemål:

- diskutera och argumentera för dokumentationens utformning och dess betydelse för att följa upp, utvärdera och utveckla förskolans kvalitet utifrån ett pedagogiskt ledarskap relaterat till styrdokument, vetenskapligt förhållningssätt och beprövad erfarenhet

I VFU-kursen förväntas studenten kunna förhålla sig till begreppen vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig grund samt beprövad erfarenhet i en förskolepraktik. Enligt bedömningskriterier för att få godkänt betyg på kursen ska studenten ha återgett följande, "val av lekmiljö och arbetet med dokumentation av densamma" och hur digitala verktyg använts för detta, "att aspekter av individ-, grupp- och verksamhetsnivå är framskrivet, motiverat och argumenterat för", att motiveringar för att hen haft sin "utgångspunkt i verksamheten" och förankrat arbetet "i vetenskap och styrdokument".

I tidigare nämnda utvärdering av VFU-kurs 3 våren 2017 (svarsfrekvens över 85%) visar resultatet på en utveckling av lärares bedömning av studenternas kunskap och förståelse för begrepp som vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. En delförklaring till kan vara att VFU-kurserna är organiserade på ett sådant sätt så att studenten möter samma LLU och samma VFU-kurslärare i samtliga fyra kurser. Denna organisation, att samma lärare möter samma student i flera kurser är unik för VFU-kurserna i programmet. Både VFU-kurslärare och LLU kan inom ramen för sitt handledarskap och över hela utbildningen stödja studentens självständighet i yrkesutövningen. Det är en relation som beskrivs som en stor fördel av lärarna, att kunna följa varje students utveckling och lärande genom programmet. Enligt studenternas svar i tidigare nämnda enkät så har både praxisseminariet och det examinerande seminariet i åtminstone viss utsträckning "belyst sambandet mellan förskolläraryrkets vetenskapliga grund och praktisk yrkeskompetens". Flera andra resultat från enkäterna till försöksverksamhetens olika grupper berör också detta tema, en reflektion över orsakerna till att studenterna anger att integrationen mellan teori-praktik, eller HFU-VFU utvecklats är följande:

Studenterna på sin tredje VFU-kurs identifierar mer av integration mellan teori och praktik än i sin första VFU-kurs. I vilken utsträckning denna ökning kan tillskrivas de särskilda insatser som gjorts inom försöksverksamheten och hur mycket som handlar om vanlig progression i utbildningen som skulle ha funnits även utan försöksverksamheten är svårt att avgöra med säkerhet (Göteborgs universitet, 2017, s. 29).

I den andra UVK-kursen inom temat vetenskapsteori och forskningsmetodik, utvärdering och utvecklingsarbete, kursen *Lärarprofessionen och vetenskapligt arbete* undervisas och examineras studenten i bland andra följande två lärandemål relaterade till examensmålet:

- redogöra för vad systematiskt arbetssätt på vetenskaplig grund innebär
- visa kunskap om vetenskapsteori och kvalitativa och kvantitativa forskningsmetoder, samt reflektera över innebörden av och förhålla sig till de krav som ställs på vetenskapliga studier

Fokus i kursen är riktat mot *Självständigt arbete (examensarbete)* som studenten ska genomföra senare på terminen. Kursens disposition har strukturen av en vetenskaplig uppsats enligt IMRAD-modellen (introduktion, metod, resultat, analys, diskussion). För att stödja studenten åskådliggörs i workshops olika moment i en forskningsprocess som litteratursökning, design av en studie och källkritik. Kursen examineras genom en skriftlig hemtentamina i form av en projektplan/design av en studie, möjlig att vidareutveckla i examensarbetet som skrivs inom kursen *Självständigt arbete (examensarbete)* som studenten får feedback på. Projektplanen ska innehålla en problemformulering med syfte och undersökbara frågor, teori och centrala begrepp, metod, samt diskutera etiska frågor och det praktiska värdet av vetenskapligt grundat arbete och studiens relevans för förskolans praktik. Därefter ska studenten i examensarbetskursen:

- visa kännedom om vetenskapsteori och kvalitativa och kvantitativa forskningsmetoder, samt om relationen mellan vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet och deras betydelse för yrkesutövningen

Att studenterna visar kännedom om kvalitativa forskningsmetoder är ett av bedömningskriterierna vid examination av examensarbeten. Examinationen innebär, utöver det skriftliga arbetet, muntlig redovisning vid ett examinerande granskningsseminarium då studenterna opponerar på ett annat studentarbete. Detta säkerställer att studenterna har kännedom om kvalitativa forskningsmetoder. Examensmålet (2) behandlas vidare i kursen *Självständigt arbete (examensarbete)*, där studenten examineras på aktuellt examensmål och bedöms utifrån följande tregradiga betygskriterier för dessa tre aspekter:

- 1) U: **Forskningsområdets vetenskapsteoretiska utgångspunkter** saknas, är bristfälliga eller felaktiga
G: Forskningsområdets vetenskapsteoretiska utgångspunkter diskuteras
VG: Forskningsområdets vetenskapsteoretiska utgångspunkter är väl utvecklade
- 2) U: **Kvantitativa och kvalitativa forskningsmetoder** behandlas inte eller är irrelevanta för arbetets syfte eller är bristfälligt knutna till det aktuella problemområdet
G: Relevanta kvantitativa och kvalitativa forskningsmetoder diskuteras i relation till det aktuella problemområdet
VG: Arbetet har en teoretisk vetenskaplig medvetenhet genom att relevanta kvantitativa och kvalitativa forskningsmetoder diskuteras i relation till beprövad erfarenhet
- 3) U - **Relation mellan vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet** diskuteras inte eller är bristfällig.
G - Relation mellan vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet och dess betydelse för yrkesutövningen diskuteras
VG - Relation mellan vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet problematiseras i relation till dess betydelse för yrkesutövningen

Genomströmningen i kursen *Självständigt arbete (examensarbete)* under 2017 var enligt statistikunderlag i programrapporten från 2017, 84%. Betygsfördelningen (se Tabell 3), visar vissa skillnader i procentandel VG mellan vt 2017 och ht 2017. Kursens lärarlag har identifierat i sina kursrapporter från 2017 att en svaghet i programmet är att studenterna i låg utsträckning använder kvantitativa forskningsmetoder i sina examensarbeten. Det kan vara en naturlig följd av att de forskningsmiljöerna inom det förskolepedagogiska området både lokalt i Göteborg och i Norden präglas av en lång tradition av kvalitativ, praktisknära och barn- och deltagarcentrerad forskning. Studenter möter företrädesvis undervisande lärare som forskar i sådana traditioner vilket också kommit att prägla utbildningen. Dessa traditioner är dock i förändring och kompletterade med *mixed methods* och liknande kvantitativa inslag inom flera forskningsgrupper, i takt med att digitala verktyg möjliggör detta men också att trycket på "evidens" och metodförnyelse inom dessa fält ökat.

Tabell 3: Betygsstatistik Examensarbetskursen, tre veckor efter kursens slut. (Programrapport 2017)

	VT17	HT17
Antal registrerade studenter	163	177

VG	26	16%	46	26%
G	116	71%	98	55%
U	8	5%	3	2%
Ej inlämnat arbete	13	8%	30	17%

Frågan om kvantitativa forskningsmetoder hanteras i pågående strategiskt utvecklingsarbete inom kurserna i den utbildningsvetenskapliga kärnan och för att undersöka hur programmet kan förstärka inslagen av detta inom förskolläraryrket. Detta strategiska utvecklingsarbete bedrivs, med ledning av programrådsledamot och HFU-studierektor, i kursledargruppen kring UVK-kurserna samt för kursen *Självständigt arbete (examensarbete)*. Arbetet innefattar bland annat att kvantitativa forskningsstudier och metoder ska synliggöras tydligare och tidigare i utbildningen. Det som behandlas och granskas är kurslitteraturen, kursutveckling och särskilt relationen mellan de tre kurserna *Lärarprofessionen och vetenskapligt förhållningssätt för förskollärare UVK 5*, *Lärarprofessionen och vetenskapligt arbete för förskollärare UVK 8*, och den förskolepedagogiska *Självständigt arbete (examensarbete)*. Samarbetet mellan dessa tre kurser och kursernas relation till andra kurser i programmet, programmets sista termin på avancerad nivå, är därför föremål för analys och åtgärder. Utöver detta arbetar kursledare för kursen *Självständigt arbete (examensarbete)* specifikt med att utforma grupphandledning, samt att erbjuda teman relaterade till forskningsmiljöerna vid programansvarig institution. Dessa presenteras nu för studenterna som teman de kan välja för sitt examensarbete. Det har redan utformats innehåll i UVK 8 kring forskningsdesign där studenterna ges stöd att utveckla forskningsbara frågor inom det förskolepedagogiska fältet och som initierats av förskoleverksamheter, VFU osv. Detta utvecklingsarbete ska efter en första fas med UVK-kurserna, utvecklas vidare för att relatera och eventuellt förändra vissa "uppsatsförberedande" innehåll inom programmet.

Måluppfyllelse – färdighet och förmåga

3. visa förmåga att kritiskt och självständigt tillvarata, systematisera och reflektera över egna och andras erfarenheter samt relevant forskningsresultat för att därigenom bidra till utvecklingen av yrkesverksamheten och kunskapsutvecklingen inom yrkesområdet

Detta examensmål (3) behandlas i 17 kurser (se Figur 2) under utbildningen vilket ska säkerställa goda förutsättningar för progressionen i studentens kunskapsutveckling. I utbildningens lärandemål som är relaterade till examensmålet (3) förekommer kontinuerligt formuleringar att studenten ska kunna: *beskriva; dokumentera; ge en översikt; systematiskt beskriva; analysera; kritiskt granska; och kritiskt reflektera* över frågor och områden inom förskolepedagogik och UVK, dels genom egen empiri som studenterna producerar under VFU och fältstudier främst vid VFU-platsen, och dels forskning och beprövad erfarenhet som bearbetas genom kursernas litteratur, både vetenskapligt granskade och internationella artiklar och annan vetenskaplig litteratur. Ett exempel på att kritiskt granska, genom att systematiskt både jämföra och värdera såväl policydokument, som forskningsresultat och populärvetenskapliga och enklare erfarenhetsbaserade framställningar, är lärandemålet i UVK 5-kursen *Lärarprofessionen och vetenskapligt förhållningssätt*, där studenten ska kunna:

- kritiskt granska policydokument samt vetenskapliga och populärvetenskapliga texter och identifiera styrkor och svagheter i dessa

I denna kurs ingår moment som stödjer studentens förmåga att kritiskt granska texter samt att utveckla sin förmåga att systematiskt reflektera och värdera forskningsresultat. Inför en examinerande uppgift har studentens förberetts under kursen med webbföreläsningar och arbetsseminarier i att granska olika typer av relevanta texter. Kursens utformning och genomförande finns mer utförligt beskrivet i förra avsnittet om examensmål (2). I detta avsnitt bedöms studentens färdighet och förmåga att tillvarata, systematisera och reflektera över andras erfarenheter och forskningsresultat. I UVK 6-kursen, *Styrdokument, uppföljning och analys*, examineras målet ytterligare då studenten ska:

- beskriva hur barns förändrade lärande systematiskt kan följas, dokumenteras och analyseras

Kursen behandlar former för uppföljning och utvärdering, systematiskt kvalitetsarbetet och olika tekniker för observation, uppföljning och utvärdering på främst individnivå. Studenterna arbetar med att göra analyser av kartläggningmaterial i relation till forskning och till förskolans styrdokument och uppmärksammas på etiska frågeställningar kring dokumentation. Kursen/lärandemålet examineras i

hemtentamina och kursens innehåll följs upp i kursen *Verksamhetsförlagd utbildning 3* där studenterna för att få godkänt ska:

- under handledning identifiera, digitalt dokumentera samt föreslå förändringar i en lek miljö med avseende på vilka möjligheter varje barn ges att lära och utvecklas i lek relaterat till styrdokument, vetenskapligt förhållningssätt och beprövad erfarenhet.

Dessa färdigheter och förmågor examineras i förskolepraktiken och med direkt möjlighet att ge kontextualiserad feedback för LLU. I dessa båda kurser som är i direkt anslutning till varandra, så examineras studenten därmed på sin färdighet och förmåga att tillvarata, systematisera och reflektera över sina egna erfarenheter, med stöd av andras erfarenheter och forskningsresultat, för att bidra till utvecklingen av yrkesverksamheten. I kursen *Sociala relationer och specialpedagogiska perspektiv i förskolan* examineras studenten mot ytterligare ett lärandemål relaterat till examensmålet (3):

- beskriva och analysera möjligheter och hinder i förskolans verksamhet för kommunikation, samspel, skapande och estetiskt lärande, med fokus på alla barns rättigheter och möjligheter att vara delaktiga, att utvecklas och lära.

Denna kurs fokuserar barns rättigheter och erfarenheter. Examinationsuppgiften i relation till detta lärandemål är en gruppuppgift utifrån ett given *case study* där studenterna ska planera för att öka barns delaktighet, kommunikation och lärande på gruppnivå. Uppgiften utgår från tidigare bearbetade observationer, från det "fall" studenten valt att fokusera på, samt kursen som helhet. I en examinerande gruppuppgift väljer studenterna med utgångspunkt i kursens innehåll en aktivitet (t. ex. att skapa en saga (ev. digitalt), en dramatisering, en musikstund, en lek, en språklig aktivitet, en aktivitet med matematik eller naturvetenskap, en samling) där alternativ och kompletterande kommunikation (AKK) ska involveras. Alla barn ska vara engagerade och inkluderade i aktiviteten, men aktiviteten ska särskilt utgå från ett specifikt barn (fall) med behov av särskilt stöd.

I VFU 4 examineras studenten baserat på lärandemålen att de ska kunna:

- argumentera för och problematisera egna pedagogiska ställningstaganden utifrån ett valt dilemma i verksamheten där barn i behov av särskilt stöd beaktas relaterat till styrdokument, vetenskapligt förhållningssätt och beprövad erfarenhet
- tillämpa egna pedagogiska ställningstaganden och didaktiska val i alla förskolans olika situationer utifrån uppdraget att erbjuda alla barn jämlika förutsättningar för lek, lärande och utveckling där barn i behov av särskilt stöd beaktas

Studenten anvisas att välja ett dilemma utifrån kursens fokus att förskolan och förskoleklassen ska erbjuda alla barn jämlika förutsättningar för utveckling och lärande, och särskilt beakta barn i behov av särskilt stöd. Utgångspunkt för uppgiften är: barns perspektiv och att förskolans verksamhet ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Studentens ställningstaganden ska utgå från detta i sin problemformulering, diskussion och argumentation för förslag till hantering av dilemmat i den specifika verksamheten. I alla fyra VFU-kurserna ska studenten kontinuerligt föra anteckningar och reflektera i en digital dagbok (även kallad loggbok) på kursens lärplattform. I kursen VFU 4 formuleras anvisningarna till skrivande i loggboken i sju punkter som är relaterade till lärandemålen vilket utgör en del av examinationen. Även i kursen *Självständigt arbete (examensarbete)* examineras studenten mot lärandemål relaterade till examensmålet (3):

- visa förmåga att kritiskt och självständigt tillvarata relevanta forskningsresultat för att därigenom kunna bidra till kunskapsutvecklingen inom yrkesområdet
- visa förmåga att självständigt författa en vetenskapligt sammanhållen text på korrekt svenska och muntligt argumentera för brister och förtjänster i ett vetenskapligt arbete

Exemplen visar på att examensmålet (3) behandlas och examineras i kurser inom UVK och i VFU, samt i kurser inom det förskolepedagogiska området. Säkerställande av målpuppfyllelse för examensmålet (3) sker genom variationen av examinationsformer: hemtentamina, reflektionstext, muntlig redovisning och det självständiga examensarbetet. I de varierande examinationsformerna i olika kurser, får studenten visa sina kunskaper både i en muntlig framställning och i en text om hur förskolans/förskoleklassens i relation till examensmålet (3). Det finns även ett utvecklat systematiskt stöd för studenternas vetenskapliga skrivande. Kursledare samarbetar kontinuerligt i programmet och med medarbetare vid Enheten för akademiskt skrivande (ASK) i form av digitala resurser som till exempel filmer som behandlar referensskrivning, vetenskaplig redlighet, de får till exempel länkar till olika lexikon och skrivhandböcker. Studenten har också

möjlighet att ta del av kollektiv skrivhandledning i workshops inför examination och individuell språkhandledning.

Sammantaget får studenterna därmed omsätta modeller och resultat från både erfarenhetsbaserat utvecklingsarbete och forskning för att utveckla sina färdigheter och förmågor. De får också självständigt identifiera yrkets kunskapsbehov. Slutligen får de också med ökad komplexitet pröva sina färdigheter i att möta barn i behov som individer och som grupp.

Måluppfyllelse – färdighet och förmåga

4. *visa förmåga att tillämpa sådan förskoledidaktik och ämnesdidaktik inklusive metodik som krävs för undervisning och lärande inom det förskolepedagogiska området och inom de ämnesområden som utbildningen avser samt för yrkesutövningen i övrigt*

För att säkerställa att studenterna uppnår examensmål (4) har Göteborgs universitet organiserat utbildningen så att examensmålet behandlas i 23 kurser under utbildningen (se Figur 2) som ska säkra studentens färdigheter och förmåga över tid. Lärandemålen som anknyter till examensmål (4) ger en översikt av det förskolepedagogiska området i programmet. Denna översikt visar att studenten dels ska utveckla förskoledidaktiska färdigheter och förmågor genom att: *observera; planera; leda; identifiera, analysera verksamhet; problematisera, tillämpa mål från styrdokument; didaktik i vardagsituationer; göra didaktiska reflektioner; samt ha förmåga att tillämpa egna didaktiska/pedagogiska ställningstaganden och överväganden inom det förskolepedagogiska området lek, lärande och omsorg, dels ska studenten behärska ämnesdidaktiska områden som språkdidaktik, lekdidaktik, matematikdidaktik, estetiska lärprocesser, naturvetenskap och teknik. Ämneskunskaperna som fångas med dessa beskrivningar återger en integrerad didaktik och ämnesdidaktik för undervisning i förskola/förskoleklass och för barns/elevs lärande. Utformningen av detta didaktikområde i programmet ligger nära de beskrivningar som gjordes i förarbeten till den förskollärarytutbildning som här granskas (SOU 2008:109, s. 229):*

Förskolan är i första hand inriktad på att med lämplig pedagogik främja små barns språkliga, sociala, kognitiva, emotionella, estetiska och moraliska utveckling, och tillsammans med hemmet svara för goda uppväxtvillkor. Till skillnad från senare skolformer betonas särskilt lekens betydelse för utvecklingen av barnens kunskaper, färdigheter och förhållningssätt.

I den lyfts även ämneskunskaper kring språk och kommunikation samt matematik, som återkommer i exempel från kurser i relation till lärandemålet (4). Kurserna säkrar alltså en bred och integrerad förskoledidaktik, ämnesdidaktik och integrerad metodik. Vi förbereder studenterna för att undervisa inom flera ämnesområden i förskola och förskoleklass vilket synliggörs genom utbildningens kurser enligt examensmålsmatrisen (Figur 2). Särskilda kurser tar också ett mer övergripande ansvar för behandla förskoleklassen som verksamhet, dess särart, samverkansformer osv som i kursen *Samverkan*, och även några av de förskolepedagogiska kurserna grundat i förskoleklassens särskilda läroplanssammanhang. Andra ämnesområden som avses "för yrkesutövningen i övrigt" är att studenterna ska kunna tillämpa relevanta juridiska begrepp i förskolans praktik och genom styrdokument och som styr förskollärarens samverkan med vårdnadshavare och andra samhällsinstitutioner.

Begreppet *metodik* används mycket sparsamt i kursernas lärandemål. Under en längre period har begreppet metodik tonats ned för att integreras i det mer övergripande begreppet didaktik eller ämnesdidaktik med en tydligare koppling till systematisk, beprövad erfarenhet. Kursplanerna speglar denna trend, och metodikinslagen beskrivs istället som *arbetsätt, förhållningssätt, strategier, tillvägagångssätt*. Didaktik har alltså fått ett större genomslag i programmet, men metodiken skulle med fördel kunna användas mer, också relativt undervisningsbegreppet och den läroplansteoretiska förståelse så som det behandlas i UVK 6, så att studenterna utvecklar sin förmåga att beskriva och motivera sitt val av innehåll, undervisningsmetod osv. I programmet beskrivs detta i lärandemålen t ex. som att *arbeta tematiskt; organisera och skapa lek- och lärmiljöer; tillämpa färdigheter i bild, dans, drama och musik utifrån konstnärliga förhållningssätt; organisera och leda förskoleaktiviteter i bild eller musik; delta i leksituation och redogöra för hur olika alternativa och kompletterande kommunikationsformer (AKK), kunskap om hur IKT ger förutsättningar och stöd för lärandet.*

För att belysa kopplingen mellan examensmål, lärandemål, lärandeaktivitet och examination ges ett konkret exempel på progression inom matematikdidaktik. Inom förskolläraryrket läser alla studenterna två kurser á 7,5hp inom matematikdidaktik, en kurs i termin 2 och en i termin 5. Därutöver finns möjlighet till ytterligare 15 hp som en valbar kurs termin 7. I form av seminarier ges studenterna möjlighet att fördjupa sina kunskaper av begrepp och metoder, också med stöd av föreläsningar (se Figur 3). Olika didaktiska aspekter lyfts fram, såväl under föreläsningarna som under seminarierna. Planering, kommunikation och analys av undervisning genomförs med matematiskt innehåll anpassat för förskola och förskoleklass.

I kursen *Matematikdidaktik 1* examineras studenten mot två av lärandemålen som relaterar till examensmålet (4):

- visa förmåga att reflektera över barns uttryck för matematiskt tänkande
- visa färdighet att analysera pedagogisk verksamhet som stödjer barns matematiklärande

Föreläsningar: (7 st.) - Vad är matematik och matematisk tanke-utveckling? - Dansmatte och matterytmik - Bild och Matematik - Matematik i förskolan - Småbarns begreppsbyggnad - Matematik i språk, litteratur och sagor - Digital media och matematiklärande Workshops: (4 st.) - Dansmatte och matterytmik, - Bild och matematik - Digitalmedia och matematiklärande Projektgrupparbete: Alla talar om matte	Fältstudie på VFU-plats: observera och dokumentera kring ett eller flera barn som visar: matematiskt lärande/kunnande, grundläggande begrepp och färdigheter i matematik. Seminarier - introduktions-seminarium - taluppfattning - rumsuppfattning - undervisning och lärande - redovisning av obs./fältstudien Litteratur 650 sidor i böcker och artiklar, tydligt relaterat till kursens innehåll och lärandemål.

Figur 3. Översikt över undervisningen i kursen *Matematikdidaktik 1*.

Kursen *Matematikdidaktik 1* examineras dels löpande av deltagande i workshops; gestaltande matematikuppgift i grupp; seminarier, samt deltagande och inlämningar fältstudie med observationsrapport och ett projektarbete i grupp. Examination sker också i en skriftlig salstentamina av kursens innehåll. För att genomföra kursen på ett likvärdigt sätt i samtliga seminariegrupper har lärarlaget planerat alla moment tillsammans och har gemensamma genomgångar och gemensamt digitalt undervisningsstöd. Vid bedömning (tregradig betygsskala) för betyget godkänd ska studenten ha: bearbetat kurslitteraturen i olika seminarier och genom inlämnade texter, lämnat in dokumentation av fältstudie/observation, ange projektgruppens förvärvade kunskaper, tillämpa gestaltning och muntlig framställning samt genomfört skriftlig tentamen.

I kursen *Matematikdidaktik 2* examineras studenten mot tre av lärandemålen som relaterar till examensmålet (4):

- visa beredskap att skapa kreativa lärandemiljöer som stimulerar barns matematiska begreppsbyggnad och logiska tänkande
- kunna omsätta läroplanernas mål för matematiklärande i aktiviteter
- planera, analysera och problematisera innehållet i en pedagogisk verksamhet med fokus på barns lärande i olika matematiska områden

Föreläsningar (7 st.): - Barn matematiserar i pedagogisk verksamhet - Perception, visuell matematik och kategorisering - Geometri - Styrdokument för förskolans och förskoleklassens verksamhet - Statistik och Algebra - Aritmetik: färdigheternas grunder och utveckling - Matematikmateriel Litteraturseminarier (4 st.): Självorganiserade med anvisning till litteratur/loggbok	Workshops - Bild och matematik - Vad är det vi ser - Konstruktion och modellering - Mönster och tematiskt arbete - Utomhusmatematik Projektgrupparbete/loggbok Kamratgranskning av estetisk uppgift Litteratur 700 sidor i böcker och artiklar, tydligt relaterat till kursens innehåll och lärandemål.

Figur 4. Översikt över undervisningen i kursen *Matematikdidaktik 2*.

Kursen *Matematikdidaktik 2* examineras med löpande examination, det vill säga en samlad bedömning av studentens prestationer i litteraturseminarier, läsloggar, muntliga moment, workshops, grupparbeten, estetisk bilduppgift, grupprefleksion samt individuell reflektion. Bedömningskriterier för godkänd kurs formuleras så att studenten ska visa att hen har bearbetat kurslitteraturen vid litteraturseminarier; samt inlämnade uppgifter, bidragit i dokumentation av projektgruppens arbete med reflektion om sina förvärvade kunskaper; samt deltagit, bearbetat och lämnat in samtliga moment för estetisk bilduppgift.

För betyget väl godkänt krävs därutöver att individuella texter är väl utvecklade med teoretiskt förankrade argument, som visar att studenten i text kan behandla ett innehåll på ett vetenskapligt sätt, samt att innehållet kommuniceras på ett sammanhållet och tydligt sätt. Studenten ska visa prov på en fördjupad förståelse för de begrepp som behandlats i kursen och med utgångspunkt i dessa kan föra ett utvecklat pedagogiskt och didaktiskt resonemang

I kursen *Matematikdidaktik 3* (valbar) examineras studenten mot tre av lärandemålen som relaterar till examensmålet (4):

- diskutera och problematisera hur förskolebarn i lek och socialt samspel kommunicerar och uttrycker matematik utifrån observationer och matematikdidaktiska teorier

Föreläsningar (6 st.): - Perspektiv på matematikutveckling och lärande- Forskning om matematisk tankeutveckling- Utvecklingsarbete i matematik- Variationsteori- Forskning om aritmetisk kompetens genom digitala spel- <i>Learning study</i>	Seminarier - Matematikens roll- Historiskt och filosofiskt perspektiv på matematiken- Bishops matematiska aktiviteter,- Lärarprofessionalitet och matematikdidaktik- Litteratur 1- Litteratur 2- Mattemodulerna (Skolverket/matematiklyftet)
Workshops - Att analysera barns matematiska kunnande.- Materiel och miljöer- Analys med stöd av variationsteori.- Learning study	Projektarbete
Litteraturseminarier - Grevholm "Lära och undervisa matematik"- Björklund "Vad räknas i förskolan?"- Unga "Det är en spricka i allt"	Studiebesök
	Litteraturstudier
	Ventilering i seminarieform av hemtentamina 3.
	Litteratur 1300 sidor i böcker och artiklar, tydligt relaterat till kursens innehåll och lärandemål.

Figur 5. Översikt över undervisningen i kursen *Matematikdidaktik 3*.

Kursens *Matematikdidaktik 3* examineras med tre stycken hemtentamina:

- Gruppuppgift: *Förutsättningar för utvecklingsarbete i matematik*
- Litteraturstudie/grupp och individuell uppgift *Fördjupning i barns matematiska tankeutveckling och*
- Individuell skriftlig uppgift i form av en *utvecklingsplan inom området matematikdidaktik i förskola och/eller förskoleklass.*

Kursbetyg grundas på bedömning att samtliga tre examinerande uppgifter bedöms vara godkända för att få kursbetyget godkänd. Då ska studenten visa på goda kunskaper i att beskriva, tolka och analysera observationer utifrån ett matematiskt och teoretiskt perspektiv hur förskolebarn enskilt och i samspel uttrycker matematiskt lärande i ord och handling.

Dessa exempel från kurserna inom matematikdidaktik avser att åskådliggöra hur kurserna utformats för att stödja studenternas lärande i matematikdidaktik och ämnesdidaktik inklusive den metodik som krävs för undervisning och i förskola och förskoleklass inom området matematikdidaktik. I kurserna ges exempel på matematiska problem med olika teman och olika lekar/spel som leder till matematiska diskussioner som testas och analyseras i relation till undervisning i förskola och förskoleklass. Figurerna 4, 5 och 6 visar även att de olika momenten bygger på varandra på ett sådant sätt att studenten ska kunna både bredda och fördjupa sitt ämneskunnande. Det finns en tydlig länkning mellan examensmål, lärandemål och examinerande moment. Det är en variation när det gäller examinerande uppgifters utformning och genomförande som dels stödjer ett kollektivt lärande som är relevant för yrkesutövningen och som prövar studenters individuella prestationer.

I kurserna i *Matematikdidaktik 1 och 2* visar betygsstatistik att genomströmningen ht 2017 i båda kursen cirka 75% vid första examinationstillfället, dessa kurser är de som enligt studievägledare oftast föranleder samtal med studenter om studiesituationen och prestationer. I programrapport så väl som i kursrapporten framkommer av både studenter och lärares kommentarer att det är krävande kurser. I den valbara kursen på avancerad nivå *Matematikdidaktik 3* är motsvarande genomströmning ht 2017, 85%, den attraherar naturligtvis de studenter som är mest intresserade av matematik för yngre åldrar i förskola och förskoleklass. Dessa tre exempel från matematikdidaktiska kurser visar en tydligt planerad progression i utbildningen, som utvecklats av ett sammanhållet lärarlag med nära koppling till en forskningsmiljö och ett väl integration med estetik innehåll via lärare från den Konstnärliga fakulteten. Det en styrka att flertalet lärare i lärarlaget medverkar i alla tre kurserna, samt att kursledare och examinatorer är aktiva forskare inom matematikdidaktik, liksom att flera i lärarlaget är doktorander. Kompetensen i lärarlaget medför att studenterna får ta del av pågående forskning som en del av sin utbildning. Det sker särskilt för studenter som väljer att göra sitt examensarbete inom matematikdidaktik, då närheten till forskningsexpertis blir extra märkbar. Sammantaget visar exemplen på att kurserna inom matematikdidaktik är strukturerade i sin utformning som anknyter det förskolepedagogiska området, förskoledidaktik och metodik såväl som till ämnet (matematik), till forskningen (*learning study*, variationsteori) och till förskolläraryrket och verksamheten med tillämpning som bland annat knyter an till uteaktiviteter, digitala medier, estetiska lärprocesser och barnlitteratur. Kurserna har en tydlig rubricering på schemalagda moment som lyfter fram de centrala begrepp som bearbetas. Ytterligare en styrka är att kurserna i hög grad stödjer studenterna i att tillämpa kursens innehåll didaktiskt och metodiskt och tillämpning omsätts sedan även i VFU-kurs 2 och 4. Kurserna använder sig också av digitala resurser som till exempel Skolverkets moduler inom det s k Matematiklyftet. I kurserna har det utvecklats ett arbetssätt för att engagera studenterna i ett självständigt lärande som tillämpas i termin 5 och en bit in i utbildningen.

För att skapa en seminarieverksamhet som är likartad för den stora studentgruppen och med många kurslärare, så har lärarlaget arbetat tillsammans med att förbereda seminarier och workshops där bl a. kursledarna håller seminarier med lärarlaget för att säkra likvärdighet i utbildning och rättssäker bedömning. Denna modell möter upp ett problem som studenter framfört i våra studentdialoger (se avsnitt Studentperspektiv) bl a. 2017. Modellen ska därför spridas i kurslärarlag som vill förstärka likvärdigheten och samsynen inom kursen, den är också en bra modell för kunskapsspridningen och för erfarenhetsutbytet kring bedömningar vilket stärker utbildningens kvalitet.

I programutvärdering ht 2016 och vt2017 så svarar 88% att examensmål (4) är det mål som tydligast examineras, i *mycket hög grad/ganska hög grad*. Svarefrekvensen är dock under 16,5%, endast 43 av 261 studenter har deltagit. Studenter har vid studentdialoger också återkommande efterfrågat mera metodik och den nya betoningen på undervisning förstärker också detta utvecklingsområde. Fler möjligheter till tillämpning är möjliga i flera kurser, t ex. genom fältstudier i HFU-kurser då studenter kan pröva metoder och material, observera miljöer och även varandra i konkreta undervisningssituationer. Dessa metodiska erfarenheter kan då bli underlag för reflekterande didaktiska samtal med lärare och andra studenter.

Måluppfyllelse – färdighet och förmåga

5. *visa förmåga att självständigt och tillsammans med andra planera, genomföra, utvärdera och utveckla undervisning och den pedagogiska verksamheten i övrigt i syfte att på bästa sätt stimulera varje barns lärande och utveckling*

För att säkerställa att studenterna uppnår examensmål (5) är utbildningen organiserad så att examensmålet behandlas i 17 kurser och både inom UVK, FÖP och VFU under utbildningen.

Examensmålet (5) behandlas i undervisningen på olika sätt under hela utbildningen. I början av utbildningen, i kursen *Lek, lärande och omsorg 1*, har studenterna har workshops i sång och i drama som de sedan ska utveckla "tillsammans med andra" för att bearbeta hur de kan tillämpa detta i förskola/förskoleklass. Denna uppgift är obligatorisk och prövas mot följande lärandemål:

- planera och genomföra en gruppaktivitet som syftar till att främja lek och omfattar de estetiska uttrycksformerna drama och sång, detta med utgångspunkt från styrdokument för förskola respektive förskoleklass

Detta lärandemål som innebär att kunna *planera* i basgrupp, *tillsammans med andra*, och *genomföra* genom en gestaltande redovisning, länkar direkt till den efterföljande kursen. Det är den första verksamhetsförlagda kursen *VFU 1*, där studenten individuellt ska visa på färdighet och förmåga att:

- under handledning och relaterat till styrdokument, vetenskapligt förhållningssätt och beprövad erfarenhet planera, leda och beskriva eget deltagande under en leksituation med en barngrupp innehållande minst fyra barn där barn ges möjlighet att lära i lek

Dessa förmågor prövas vidare och med krav på att dokumentera och redogöra. Dessa är en förutsättning för att kunna *utvärdera och utveckla* under nästa kurs, *VFU 2*, då studenterna en termin senare ska:

- visa förmåga att under handledning planera, leda och dokumentera ett tematiskt arbete samt redogöra för hur det tematiska arbetet integrerar estetiska uttrycksformer, digitala verktyg samt matematiska, kommunikativa och språkutvecklande läroprocesser

I slutet av termin fyra, i *VFU 3* är kraven ytterligare fördjupade då ska följande förmågor vara godkända:

- visa förmåga att under handledning planera, genomföra och beskriva val av digital dokumentationsmetod av en lek miljö i syfte att utveckla professionell digital kompetens
- leda hela barngruppen samt välja innehåll och arbetsätt utifrån barns skiftande förutsättningar och behov med stöd av förskoledidaktiska kunskaper

Examinationen i *VFU 3*, liksom i alla fyra verksamhetsförlagda kurserna sker löpande, både i skriftliga reflektioner och i samråd mellan LLU och VFU-kurslärare utifrån studentens prestationer förskola och/eller förskoleklass. Det är en styrka i programmet att har en struktur där studenten får möjlighet att kontinuerligt tillämpa och pröva sina förvärvade teoretiska kunskaper i en förskole/förskoleklasspraktik. När studenten examineras i relation till examensmål (5) i *VFU 4*, så har de förberetts i tre VFU-kurser och på varierande sätt i nio HFU-kurser. I VFU-kurserna finns en relationell kontinuitet på det sätt att student möter samma handledare/LLU och examinerande VFU-kurslärare i varje kurs, medan examinationen i HFU-kurserna genomförs av olika examinatorer, oberoende av varandra. Detta säkerställer på ett annat sätt att bedömningen av studenten får en rättvis prövning av sin kunskap och kompetens relativt målen.

För att stärka länken och samarbetet mellan HFU och VFU startades med stöd i programrapportens förslag 2017, ett nu pågående kvalitetsarbete för att kartlägga hur undervisningsplanering i pedagogiska verksamheter bearbetas i de mer teoretiska högskoleförlagda ämneskurserna (HFU). I de kurser som relaterar till examensmålet är det ett starkt fokus på att planeringen syftar till */--/ att på bästa sätt stimulera varje barns lärande och utveckling*. Begreppet *undervisning som* används i examensmålet återfinns i ringa grad i kursernas lärandemål, ett mer frekvent begrepp är som sagt *pedagogisk verksamhet*. I flera kurser då studenten ska planera, så som formuleras i examensmålet (5), *självständigt och/eller tillsammans med andra*, så är det ofta aktivitetsplanering som avses och inte så ofta en långsiktig planering för verksamheten som helhet och för en målstyrd verksamhet.

Även om förskoleklassen behandlas i programkurser, återstår att mer övergripande beakta att förskoleklassen är en obligatorisk verksamhet från hösten 2018, och att denna revidering av läroplanen aktualiserar att utbildningen mer genomgripande ska behandla undervisningsfrågor för både förskola/förskoleklass. Förskollärares ansvar i arbetslaget för den pedagogiska verksamheten, och förmågor att kunna utöva ett utökat ledarskap hör samman med läroplansreformen och likaså något som våra samverkansaktörer i VFU lyft fram men som också implementerats i VFU-kursernas progression som nämnts. Kunskaper och kompetenser om begreppet undervisning i förskolan kommer att involveras i kurser för att tydliggöra förskollärares strategier och metodik, förhållningssätt och didaktiska överväganden i relation till skollag och läroplaner för hur god undervisning kan bedrivas i förskolans verksamhet. Begreppet undervisning utgör innehåll i seminarier under våren 2018 på kollegier och lärarlagsmöten och det är ett angeläget innehåll att tydliggöra för studenterna i programmet. I diskussionen används den kunskapsöversikt som två professorer i utbildningsmiljön publicerat för Skolverket (2018). Studenternas utbildning för att planlägga utveckla och systematiskt utvärdera en målstyrd verksamhet och att ta ett ansvar för förskolans för undervisning ska stärkas ytterligare i programmet. Ett samordnat utvecklingsarbete har påbörjats, och för att kontinuerligt utveckla studenternas kompetens i att planera utvecklingsarbete, som relaterar till examensmålet. Dessa fyra kurser på avancerad nivå termin 7 har sådana fördjupade ambitioner, då studenten ska kunna:

- självständigt planera, illustrera någon aspekt av språk och kommunikation – tala, lyssna, skriva och läsa – i en pedagogisk förskoleverksamhet (Barns språk och kommunikation 4)

- diskutera och kritiskt granska lärares förhållningssätt till förskolans matematik utifrån teoretiska perspektiv på barns lärandemöjligheter i matematik (Matematikdidaktik 3)
- organisera och leda förskolaktiviteter i bild eller musik, präglade av konstens metoder och som anknyter till barns kulturella vardagsliv (Konstarter och estetik och lärande 2)
- argumentera för förskollärares kompetens att ta tillvara förskolebarns kunskaper och erfarenheter som utgångspunkt för undervisning för att bidra till förskolebarns lärande kring olika aspekter av hållbar utveckling i förskolan (Hållbar utveckling och globala perspektiv 1)

I dessa kurser är fokus på en mer långsiktig planering. För närvarande pågår ett kvalitetsarbete för att säkra att samtliga fördjupningskurser på denna nivå. Det kommer att inriktas mot långsiktig planering och utvecklingsarbete inom respektive innehåll. I nuläget har kurserna möjlighet att lägga in fältstudiedagar för studenterna på den förskola där de genomför sin VFU. Detta samarbete mellan HFU och VFU planeras att förstärka utbildningens forskningsanknytning till forskningsgrupperna i utbildningsmiljön. Kurserna kan på ett tydligare sätt kopplas till forskningsmiljöerna och även t ex. till studier av *Kvalitetsbedömningar i förskolan* och verktyget ECERS- 3. Ett observationsstöd med indikatorer med fokus på hållbar utveckling enligt samma modell som ECERS har utvecklats av organisationen OMEP³, detta instrument används i kursen *Hållbar utveckling och globala perspektiv 1*. IPKL och forskare inom *Policy, kvalitet och lärande* (PQL) har en pågående planering för ett samverkansprojekt med VFU-organisationen kopplat till projektet med fasta förskolornaden utifrån deras aktuella utvecklingsbehov och utifrån resultatet av kvalitetsbedömningar enligt ECERS-3. Här finns en planering för ett samverkansprojekt, som håller på att ta form för vidare diskussion internt och med samverkansparter.

Måluppfyllelse – värderingsförmåga och förhållningssätt

6. *visa förmåga att i det pedagogiska arbetet göra bedömningar utifrån relevanta vetenskapliga, samhällsliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna, i synnerhet barnets rättigheter enligt barnkonventionen, samt en hållbar utveckling*

Detta examensmål (6) behandlas i 18 kurser under utbildningen och ska säkra studenters kunskaper och kompetens att göra relevanta bedömningar inom både UVK, FÖP och VFU. Tidigt i utbildningen introduceras värdegrundsbegreppet inom UVK, och det prövas också i kursen *Styrdokument, uppföljning och analys* genom målet:

- värdera pedagogiska, etiska och demokratiska konsekvenser av olika metoder för bedömning, uppföljning och utvärdering

Dokumentation av läroprocesser och utvecklingssamtal är exempel på frågor behandlas i dialogformer som seminarier och fördjupande litteratur och som examinationsformer används hemtentamina som kan säkerställa studenternas individuella värderingsförmåga och förhållningssätt. Studenter får värdera olika bedömningsmetoder ur pedagogiskt och etiskt perspektiv och frågor om förhållningssätt, etik, makt och inflytande löper som en röd tråd genom kursen enligt kursplanen. I många kurser behandlas vetenskapliga överväganden med kontextuella förståelser för samhällsliga aspekter i form av förståelse för t ex. strukturella villkor, styrlogiker och policydokument. För studenternas förberedelse i att göra pedagogiska bedömningar i en förskolepraktik blir det också avgörande att kunna "läsa av" sociala, etiska och demokratiska aspekter och göra självbedömningar utifrån det. Detta innehåll behandlas också i några av UV-kurserna. I UVK 3, ska studenten kunna:

- reflektera över egna förhållningssätt och lärandeprocesser som aktualiseras i möten och konflikter med andra människor

Kursen bygger bl a. på självreflektion som erfarenhetsform i undervisningen och stödjer därmed studentens kompetens att bedömningar ur ett socialt och etiskt perspektiv, detta inslag återkommer och fördjupas också i UVK 7. Ytterligare en kurs som hanterar liknande frågor om etik och normer är den förskolepedagogiska kursen *Lek, lärande och omsorg 2* men där studenten ska kunna granska sin egen professionens strategier ur ett kritiskt, problematiserande perspektiv. Även i VFU 4 finns sådana mål: kursplanen anges att studenterna efter kursens avslut ska ha kompetens att:

- kritiskt granska förskollärares strategier i syfte att skapa förutsättningar för att möjliggöra för förskolebarns delaktighet, inflytande, samförstånd och kreativitet i lek, lärande och omsorg. (*Lek, lärande och omsorg 2*)

³ Organisation Mondiale pour l'Éducation Préscolaire/World Organisation for Early Childhood Education www.omep.org.se

- visa självkänedom samt värdera prioriteringar i förskolläraryupdraget i relation till förskoleverksamhetens komplexa villkor (VFU 4)

I undervisningen på lekkursen ingår bland annat litteraturseminarier kring frågor som berör vetenskapliga hänsyn som synen på barndom, och samhällsliga villkor som barns utvecklingsmöjligheter i samtiden, betydelsen av kamratkulturer, som prövas relativt till lärandemålet och för att göra relevanta bedömningar i pedagogisk praktik. I kursen kopplas former för barns delaktighet och lek samman i både inom- och utomhusaktiviteter och natur- och naturvistelse i förskolans kontext fokuseras som viktiga delar av barndom. Kursen examineras med en tentamen där studenten besvarar essäfrågor som ger utrymme för de argumenterade relevansbedömningar som efterfrågas i examensmålet (6). VFU 4 prövas på liknande sätt som förut men med en skarpare bedömning av självständighet i bedömning och prioriteringar som visas ovan. I UVK 7, *Sociala relationer och specialpedagogiska perspektiv* ska studenten för godkänd nivå kunna göra bedömningar av pedagogiska konsekvenser:

- analysera och problematisera hur den pedagogiska verksamheten kan utformas och anpassas till alla barn i förskolan och därvid särskilt beakta pedagogiska konsekvenser av olika anpassningar i förhållande till barn i behov av särskilt stöd

Måluppfyllelsen för examensmålet (6) fokuserar också på *etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna, i synnerhet barnets rättigheter enligt barnkonventionen, samt en hållbar utveckling*. Programansvarig institution (IPKL) och programrådet förskolläraryupdraget arbetar aktivt utifrån *Handlingsplan för hållbar utveckling*⁴. I handlingsplanen definieras övergripande mål för hållbar utveckling och hur dessa kan omsättas i konkreta aktiviteter i undervisningen. Inom ramen för förskolläraryupdraget är 65% av kurserna hållbarhetsmärkta utifrån något av de kriterier vilka ingår i Göteborgs universitets gemensamma hållbarhetsmärkning, totalt 17 kurser är märkta som hållbarhetsrelaterade, (se markeringar i figur 2). En kurs kan markeras som hållbarhetsrelaterad när minst ett lärandemål tydligt visar att kursens innehåll uppfyller minst ett av de hållbarhetskriterier som finns framtagna. Fyra kurser har den högre graden av hållbarhetsmärkning, de är hållbarhetsfokuserade. På detta säkerställs att studenterna uppnår den del av examensmålet (6) som gäller för *en hållbar utveckling*. Arbetet följs upp av institutionen återkopplas till universitetets handlings- och verksamhetsplansarbete varje år. Kriterierna har fastställts av Universitetets utbildningsnämnd 2014 och ingår i det arbete som genomförs inom hela universitetet för att integrera hållbarhetsrelaterade frågor i utbildning och undervisning. Hållbarhetskriterierna är tio till antalet⁵ och har en gemensamma formuleringar, men ska tillämpas i relation till respektive utbildnings mål och innehåll. Ett systematiskt arbete, påbörjades redan 2013/2014 på IPKL, målsättningen är att programansvarig institutions genom verksamhetsplan för 2018 hållbarhetsmärker programmet i helhet. Av de tretton hållbarhetsmärkta kurserna (figur 2) ansluter flest kurser till ett hållbarhetskriterium som fokuserar hur normer, kultur, religion, etik och sociala villkor kan påverka förhållandet mellan människa och natur och som tillhör ett slags bedömningskompetens i linje med examensmål (6). Ett exempel är *Barns språk och kommunikation 2*, där ett av kursens lärandemål kopplat till färdigheter och förmåga fokuserar på att studenten ska kunna:

- förklara hur förskolan kan skapa möjligheter och förutsättningar för alla barn att utveckla sina kommunikativa förmågor.

Relativt undervisningen som sker i kursen innebär detta mål att studenterna bland annat fokuserar på hur barn utvecklar sitt språk och sin identitet i interaktion med sin omgivning. Kursen riktas mot hur normer, kulturer och värderingar får betydelse för barns tidiga språkutveckling. Att barn tillägnar sig språk- och kommunikationsfärdigheter är ett redskap för att uppnå social hållbarhet i termer av delaktighet och demokrati. Att kunna kommunicera på flera språk, och att ha rätt att göra det, fokuserar mot sociala faktorer, villkor och rättvisa som anknyter till mänskliga rättigheter och sociala aspekter av hållbar utveckling. Det är sex kurser som hanterar mänskliga rättigheter och rättvisefrågor, det i examensmålet (6): *mänskliga rättigheterna i synnerhet barnets rättigheter enligt barnkonventionen*. (Kurser med anknytningen till detta relaterar också till ett hållbarhetskriterium som handlar om fördelnings-, diskriminerings-, hälso- och fattigdomsfrågor och samspelet mellan sociala orättvisor, ohälsa, naturmiljö

⁴ https://medarbetarportalen.gu.se/digitalAssets/1679/1679345_handlingsplan-2017_2019_final_rev2.pdf

⁵ <https://medarbetarportalen.gu.se/miljohandbok/Instruktioner+f%C3%B6r+medarbetare/hallbarhetsmarkning/>

och alla människors möjlighet till goda livsvillkor). Ett exempel på lärandemål i en kurs som är hållbarhetsfokuserad och kopplad till examensmålet (6) är *Lärande, utveckling och didaktik 2*, med i följande två lärandemål:

- relatera kommunikation och samspel till förskollärarens yrkesroll och förskolans och förskoleklassens demokratiska uppdrag samt
- reflektera över hur demokratiska, jämlika och jämställda möten för lärande kan göras möjliga inom förskolans och förskoleklassens verksamhet

Dessa mål hanteras i undervisningen genom ett flertal föreläsningar och fyra seminarier som är relaterade till det genomgående temat *demokratiska möten för lärande*. Detta tema bearbetas genom att ta utgångspunkt i centrala begrepp i kurslitteraturen som handlar om villkor och former för att göra relevanta bedömningar: demokrati, etik, professionalitet, didaktik, pedagogisk atmosfär, kommunikation, dialogicitet, intersubjektivitet, synlighet, diskurs, norm, normalitet, barnsyn, makt, styrning, delaktighet och motstånd. Lärandemålet examineras i hemtentamina. Ett bedömningskriterium för godkänd kurs är att studenten i sin text ska kunna reflektera över konsekvenser för yrkesrollen och didaktiska konsekvenser när det gäller att möjliggöra demokratiska, jämlika och jämställda möten för lärande i förskola/förskoleklass för att säkerställa måluppfyllelsen i examensmålet (6).

Den avslutande VFU-kurs 4 (med två av de särskilda hållbarhetskriterierna), och VFU generellt har sitt systematiska upplägg och en tydlig, kumulativ funktion när det gäller studenternas utvecklande av både integrerad begreppslig och teoretisk kunskap av relevans för yrkesutövningen och en praktisk och teoretisk kompetens av att göra bedömningar. I ett urval av kursens mål anges bland annat att studenten ska kunna:

- att i tal och skrift problematisera och argumentera för hur yrkesetik, diskrimineringsgrunder, styrdokument, vetenskapligt förhållningssätt och beprövad erfarenhet ligger till grund för yrkesutövningen som förskollärare.
- visa på ett professionellt förhållningssätt och ledarskap gentemot barn, vårdnadshavare och arbetslag i förskolan/förskoleklassens alla olika situationer relaterat till styrdokument, vetenskapligt förhållningssätt och beprövad erfarenhet.

Kursen hanterar och bearbetar yrkesetik samt rättvisefrågor vid trepartssamtal, genom loggboksskrivande, vid praxisseminarium samt vid muntlig presentation. I programmets fem första kurser utgör barnkonventionen ett innehåll, därefter återfinns den i samtliga VFU-kurser och i en av de valbara kurserna i termin sju. I flera andra kurser behandlas barns rättigheter enligt barnkonventionen på annat sätt, som till exempel genom att texter har en stark koppling till barns rättigheter. Som exempel finns Barnkonventionen (UNICEF, 2009) på litteraturlistan i nio av programmets 29 kurser och i en kurs används Salamancadeklarationen (2006). UVK-kursen *Lärarprofessionen och vetenskapligt arbete* behandlar ett globaliseringsperspektiv (ingår i hållbarhetsmärkningen). I denna kurs ska studenterna analysera hur produkter, tjänster, eller aktiviteter inom det egna livet eller inom det framtida professionella yrkesutövandet påverkar natur, miljö, sociala förhållanden och ekonomi i ett globalt perspektiv idag och i framtiden. Det lärandemål som knyter till examensmålet är att studenten ska kunna:

- reflektera över begreppen kvalitet, etik och hållbarhet och dess innebörder inom ramen för utbildningsvetenskapliga studier samt att problematisera forskning och vetenskaplig kunskapsproduktion utifrån ett globalt hållbarhetsperspektiv.

Detta mål integreras i bedömningen av hur studenten motiverar sin plan över uppsatsdesign som studenten producerar inför sitt examensarbete. Kursen *Hållbar utveckling och globala perspektiv* är en valbar fördjupningskurs som cirka en tredjedel av studentgruppen väljer. Kursen är hållbarhetsfokuserad, och relaterar till flertalet hållbarhetskriterier i märkningssystemet. De lärandemål som relaterar till examensmålet är:

- redogöra för och problematisera relationer mellan ekologiska, ekonomiska, sociala och kulturella aspekter av hållbar utveckling i ett globalt perspektiv
- beskriva och diskutera förskollärares roll för att utveckla förskolebarns delaktighet, aktörskap och meningskapande i förhållande till hållbar utveckling
- reflektera över den pedagogiska verksamhetens betydelse för att kunna visa förmåga att identifiera samhälleliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av mänskliga rättigheter

Genomförandet består i föreläsningar, seminarier och workshops varav en föreläsning med titeln *Undervisning för hållbar utveckling*. Föreläsningen visar vad ett kritiskt förhållningssätt till utbildning för hållbar utveckling kan innebära och vad det kan tänkas få för pedagogiska konsekvenser. Examination i form

av en observation av förskolans miljö där en bedömningsskala för lärande för hållbar utveckling i förskolan⁶ används samt en individuell, skriftlig uppgift. Studenten ska också skapa en "bilderbok" med sex sidor för barn i förskolan genom kreativa och digitalt fokuserade arbetssätt. Budskapet i läromedlet ska ha ett fokus som väver samman ekologiska, ekonomiska, sociala/ kulturella aspekter av hållbar utveckling och där studenten får omsätta och visuellt demonstrera sin kompetens kring relevanta bedömningar och överväganden. Idén är att boken ska inspirera och ge uppslag för att arbeta didaktiskt med ett tema i barngrupp utifrån de olika aspekter av hållbarhet som lyfts fram i berättelsen.

Att examensmålet examineras, säkras genom utbildningens uppläggning, genomförande och examination. I texten kring hur examensmålet (6) examineras ingår relevanta vetenskapliga, samhällliga och etiska aspekter, de behandlas genomgående i utbildningen och integreras väl i arbete med mänskliga rättigheter, barnets rättigheter och en hållbar utveckling.

Utformning, genomförande och resultat

Jämställdhet

Utbildningen omfattas av det jämställdhetsarbete som sker vid institutionerna och i det egeninitierade arbete programrådet för Förskolläraryrkeprogrammet gör. Jämställdhetsfrågan utgör en del av det universitetsgemensamma och målstyrda arbetet med handlings- och verksamhetsplaner som institutionerna ska omsätta i egna planer. För åren 2018–2020 sker ett antal aktiviteter i och med detta som ska stötta det systematiska jämställdhets-, mångfalds-, och likabehandlingsarbetet. Programansvarig institution har en viceprefekt för arbetsmiljö som stöttar prefekt i frågor som rör jämställdhet och andra likabehandlingsfrågor. Arbetet är till stor del riktat mot studenter och utbildningen.

Programansvarig institution bedriver ett aktivt likabehandlingsarbete. En informationsfilm om likabehandling som spelats in av likabehandlingsrepresentant, är tillgänglig via webb för studenterna, och på varje kursaktivitet i lärplattformen finns också länk till universitetets vägledning vid kränkningar och trakasserier. I spåren av #metoo pågår också arbete i likabehandlingsnätverk och arbetsmiljögrupper för att ytterligare säkerställa att det finns tydliga rutiner för anställda och studenter att anmäla sexuella trakasserier. I utbildningen är en strategi för att stärka en likvärdig och jämlik bedömning att alla examinationsuppgifter anonymiseras vid rättning där så är möjligt. Detta är inskrivet i universitets regler för examination och är praxis på programmet vid digitala inlämningar, en funktion inbyggd i universitetets lärplattform.

Exempel på jämställdhetsfrågor som väckts under de senaste två åren är i vilken mån programmet beaktar våld i nära relationer, kränkande särbehandling och frågan om att bära slöja under VFU. Dessa problematiker har följts upp i programrådet och av programansvarig institutionsledning. Vid behov har de åtgärdats i specifika kurser, eller återkopplats till berörda studenter eller VFU-ansvariga. Förskolan är av tradition ett kvinnligt könskodat område, vilket även märks genom att en övervägande del av studenterna (ca 90%) på utbildningen är kvinnor, på inriktningen för yrkesverksamma är huvuddelen kvinnor (100%). En liknande men inte lika ojämn könsrepresentation finns också i lärargruppen. Av det totala antalet undervisande lärare på programmet våren 2018 är som framgår av lärartabellen 77% kvinnor och 23% män. Inom VFU-området är en av tjugo VFU-lärare man. I utbildningen har frågan om hur de få män (ca 10%) som väljer att studera till förskollärare ska behandlas på ett jämställt sätt, men också hur de könsbundna valen kan motverkas. Bristen på bredd i rekryteringen och förståelsen för hur detta påverkar förskoleverksamheten utgör en huvudfråga, också för att tillgodose barns tillgång till båda könen i förskola och förskoleklass.

Mellan åren 2016–2019 drivs därför inom förskolläraryrke- och grundläraryrkeprogrammet med inriktning mot arbete i fritidshem ett pilotprojekt inom ramen för Jämställdhetsintegrering vid Göteborgs universitet (JiGU). Fokus för JiGU-projektet är "*Könsbundna utbildningsval och utbildningsgångar*". Projektet leds av en docent och en lektor som verkar som kursledare inom programmet. Förskolläraryrkeprogrammet, som kännetecknas av en stark underrepresentation av män, utgör ett av två "fall" som jämförs med grundläraryrket

⁶ http://www.worldomep.org/wp-content/uploads/2013/12/ERS-SDEC_Swedish.pdf

i fritidshem som har en relativt jämn könsrepresentation. Ett gediget kartläggningmaterial med statistik för antagning/genomströmning samt studentintervjuer har utgjort underlag för analys av hur kön (men även klass, etnicitet, religion, funktion och ålder) har betydelse för studenters utbildningsval, erfarenheter under utbildningen och huruvida de väljer att slutföra sin utbildning. Intervjuerna har kompletterat underlaget genom att fokusera på upplevelser av VFU och HFU, och har pekat på "tystnader" eller teman som inte riktigt fångas upp i vare sig HFU eller VFU och som studenterna önskar att programmet jobbade mer strategiskt med. Resultatet visar på behov av strategier för att:

- bemöta heterogena studentgrupper utifrån intersektionella perspektiv
- bearbeta implicita normer kring den "ideala studenten" vid respektive program
- arbeta mer proaktivt med känsliga teman/frågor (t.ex. effekterna av ett outtalat pedofilistigma, eller hur sexism/rasism kan komma till uttryck inom barngrupper eller inom lärargruppen i samband med VFU)

I utbildningarna pågår implementering av dessa frågor, i första hand genom att JiGU-samordnarna iscensätter aktiviteter där detta bearbetas i lärar- och studierektorsgrupperna. I andra hand genom att jämställdhetsfrågor beaktats vid pågående studentrekrytering. I årets marknadsföring av förskolläraryrket har män utgjort en målgrupp för att förekomma underrepresentationen av män men även studenter med annan etnisk bakgrund vilket också uppmärksammades i valet av hur utbildningen presenteras.

Inom ramen för kurserna finns ett antal inslag som behandlar en jämställdhetsproblematik. Genus- och normkritiska perspektiv är ett sådant. Ett exempel är en UVK-kurs där studenterna för ett godkänt betyg, ska ha kunskaper om "hur förskolan som institution skapar föreställningar om normalitet utifrån aspekter såsom genus, etnicitet, ålder eller klass, samt hur dessa utmanas och omförhandlas av barn och vuxna" (UVK 4). Kurser som behandlar jämställdhetsperspektiv är markerade i Figur 2, dvs. samtliga VFU-kurser, tre UVK-kurser samt de förskolepedagogiska kurserna *Samverkan*, och *Interkulturella perspektiv 1*. I VFU säkras att studenterna kan diskrimineringsgrunderna, och att studenterna i undervisningen bedöms kunna "kritiskt granska, diskutera och argumentera kring värderingar ur ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv som kommer till uttryck under pedagogisk-didaktiska val". Studenterna får en handlingsberedskap i HFU för att "reflektera över hur demokratiska, jämlika och jämställda möten för lärande kan göras möjliga inom förskolans och förskoleklassens verksamhet" (UVK 4).

Exempel på tematik som innefattar jämställdhet synliggörs i kursen UVK 3. Där behandlas jämställdhet som ett av flera exempel på sociala och ojämlika maktstrukturer i samhället. Ett av kursens lärandemål är att studenten ska kunna "Redogöra för teorier och modeller för ojämlikhetsstrukturer". Ett annat mål är att studenten ska kunna diskutera och problematisera ojämlikhet "i förskolan utifrån kursens litteratur samt utifrån egna erfarenheter". Detta examineras dels skriftligt i en individuell hemtentamen, dels muntligt genom en gestaltande framställning i grupp. I kursen *Samverkan* berörs frågor om jämställdhet i relation till värdegrundsarbete och samverkan. Kursen examineras genom mindre individuella skriftliga uppgifter, deltagande vid obligatoriska seminarier och muntlig gruppredovisning. I UVK 4 behandlas jämställdhet som en del av förskolans och förskoleklassens demokratiska uppdrag. Ett kursmål är att kunna diskutera hur detta uppdrag kan möjliggöras i verksamhet, vilket examineras genom en skriftlig individuell uppgift där studenten ska analysera observerade situationer i förskolan. Kursen *Interkulturella perspektiv* fokuserar på kön som en av flera maktordningar som har effekter på social exkludering och inkludering inom utbildning och i samhället. Bland annat fokuseras hur kön konstrueras i interaktion mellan barn och pedagoger och mellan barn i förskola och förskoleklass. Ett lärandemål formulerar att studenten ska kunna "värdera och förhålla sig till barns lärande, livsvillkor och identitetsskapande utifrån begrepp som etnicitet, kön och klass" vilket bedöms genom en individuell, skriftlig uppgift. Utöver dessa kurser som mer explicit fokuserar på jämställdhet finns även relevanta inslag i andra kurser, exempelvis i en av de förskolepedagogiska kurserna där studenterna i examinationsuppgiften analyserar kulturprodukter som spel, film och böcker för barn utifrån kön, klass och etnicitet.

Enligt både 2017 och 2018 års studentdialoger (se nästa avsnitt) uttrycker studenterna att jämställdhet, kön/genus- och mångfaldsfrågor är teman som återkommer och fördjupas i kurser med viss överlappning. 2018 uppges att det finns en övervägande positiv upplevelse av att alla studenter, oavsett kön, generellt

behandlas på likvärdigt i utbildningen. Studenterna menar dock att lärare bör uppmärksamma förgivettagna kategorisering som "tjejer/killar", mer utnyttja "hen" och "en"-uttrycken samt uppmärksamma transperspektiv i större utsträckning. Synpunkterna om progressionen kring genus- och jämställdhetsfrågorna återkopplas i programrådet och frågorna återförs också till JiGU-projektledarna.

Utformning, genomförande och resultat

Uppföljning, åtgärder och återkoppling

Vid Göteborgs universitet finns sedan programmets start ett kvalitetssystem för den systematiska uppföljningen av lärarutbildningen. 2016 reviderades den och följer motsvarande europeiska regler. Som en del av denna policy finns det tillhörande pedagogiska idéprogrammet som anger riktlinjer för utbildningsmiljöerna: utveckla utbildning som sätter kunskap och studenters lärande i centrum och systematisk uppföljning av pedagogisk utveckling. Detta system är implementerat och ligger nära det pedagogiska förhållningssättet i Förskolläraryrket som under flera år inneburit systematisk och kollegial kvalitetsgranskning och studentcentrerad undervisning. Följande komponenter ingår i detta kvalitetssystem:

Programrådet har som uppdrag att utreda och följa upp kvalitet med avseende på programmet som helhet och arbeta med programutveckling inom programmet för att säkerställa att programmet som helhet svarar mot examensmålen. Programledare (disputerad inom förskolepedagogik) leder arbetet och en (högt vetenskapligt kompetent, med särskilt ansvar för vetenskaplig kvalitet) programordförande, förbereder och leder programrådets arbete. Programansvarig institution gjorde 2016 uppdragsbeskrivningar för dessa programråds- och alla utbildningsledningsuppdragen. Programrådet bemannas av kursledare från kursansvariga institutioner och de tre olika områdena (ämne, UVK, VFU), en extern samverkansaktör, samt tre studentrepresentanter. Operativa funktioner som studierektor, studievägledning och institutionsledning adjungeras till rådet. Rådet sammanträder cirka 10 gånger per år, ofta med två inlagda heldagar som utgör programdagar för hela programmet. Programledare möts i *Programledargruppen* som består av samtliga programledare för lärar- och förskolläraryrket vid universitet och bygger på dialog kring såväl egeninitierade frågor och erfarenhetsutbyte, som utbyte med universitetsorgan på fakultets- och universitetsnivå. Gruppen samordnar *Kollegiegranskning* som sker då ett urval kurser granskas kollegialt en gång per år. Arbetsformen är att en granskare utses och ett seminarium genomförs där granskare och kursledare diskuterar kvaliteten i kursen utifrån en gemensam mall. Ett protokoll skrivs som sedan integreras i kursrapporten.

En *Programrapport* skrivs i samarbete mellan programledare och programråd varje höst enligt gemensam mall för utbildningar vid utbildningsvetenskaplig fakultet. Underlaget för programrapporten är det systematiska arbetet som resulterat i kursrapporter, kursvärderingar, programutvärderingar, examensmålsmatriser, statistik över avhopp, betygsstatistik, studentdialoger samt andra specialutvärderingar som görs under året. Programrapporten återförs främst till ansvarig fakultet som i lärarutbildningen via fakultetens beredningsorgan där programledare bjuds in för föredragning och diskussion och där medansvariga fakulteter, Konstnärlig och Samhällsvetenskaplig i vårt fall, är representerad. Analys och uppföljning av åtgärder utifrån kursrapporter är ett av de viktigaste underlagen till programrapporten som bearbetas av programledaren och programrådsledamöterna. Programrådet ansvarar också för att återföra programrapporten till kursledare i form av en åtgärdsplan vid kursledarmöten då förslagen på åtgärder diskuteras. *Examensmålsmatris* utgörs av en matris över hur lärandemål relaterar till examensmålen. De arbetas fram som underlag till programrapporten. Av matrisen framgår bl a. var de olika examensmålen behandlas i utbildningen och hur lärandemålen i kursen är utformade i relation till examensmålet. Som en följd av detta kollegiala arbete har flera områden utvecklats. Exempel på sådana områden är examinationsformer, med idéer om att öka variationen och kunskapsformerna som studenterna prövas på (utöver hemtentamen har fler salstentamina och muntliga prov införts), även progressionen relativt examensmålen har utvecklats genom att kurslärare gemensamt arbetar med kartläggningar och progressionslinjer mellan områdena. En av huvudfrågorna under våren 2018 har varit integration och samordning mellan HFU och VFU som också är tema på programdag vt 2018. Inventeringen om Varierade examinationsformer (IPKL, 2017) utgör ett viktigt underlag tillsammans med programrapporten från 2017. Utöver detta möts VFU- lärarlag återkommande och bedriver egen

kompetensutveckling, under vt 2018 kring bedömningsfrågor. Även kursledarlaget för UVK-kurser möts på regelbunden basis för att säkra progression kring studenternas vetenskapliga och professionella kompetens. Eftersom dessa kursledarmöten kunnat säkerställa samsyn och kommunikation över kurser, kommer även kursledarlaget inom det förskolepedagogiska området mötas på regelbunden basis framöver som nämnts, från att tidigare endast mötas inom respektive ämnesområde (lek, språk, matematik osv).

Kursrapporten är den sammanställning kursledaren gör baserat på en gemensam mall för utbildningarna på fakulteten. Kursrapporten bygger på studenternas kursvärdering, lärarnas värdering av kursen och studenternas resultat samt resultatet från ev. kollegiegranskning av kursen. I kursrapporten beskriver kursledaren utvecklingsarbete och behov av kommande utvecklingsarbete. HT 2017 sammanställdes 28 av 29 kursrapporter. Kursledarna använder kursrapporten för sitt löpande arbete med att utveckla kursen i samarbete med sina respektive lärarlag. Kursledaren publicerar också kursrapporten så studenter kan ta del av den på den digitala plattformen för kursen. Kursrapporterna sprids till lärare på programmet via den digitala lärplattformen. *Kursvärdering* erbjuds studenterna efter varje kurs via en digital plattform. Kursvärderingen utgår från gemensamt utvecklade enkätfrågor för fakultetens utbildningar. Studenten värderar lärandemål och allmänna frågor om kursen samt speciella frågor som kursledaren lagt till om så önskas. Kursledaren sammanställer en sammanfattning av studenternas kursvärdering och använder det som underlag för en kursrapport. Denna återförs till studenterna via den digitala plattformen.

Studentdialoger genomförs av programledaren med en grupp på 8–10 studenter som representerar varje antagningskull (drygt 20 studenter deltog i dialoger 2017 och 2018). Studenterna utser själva vilka som ska vara med eller anmäler intresse att vara med. Dialogen genomförs en gång/termin med syftet att inhämta synpunkter under pågående utbildning för att direkt återföra till kursledare. Ett annat syfte är för programledaren att få en djupare bild av studenternas synpunkter i kursvärderingar och programutvärderingar. Programledaren väljer ut olika teman för dialogen och studenterna erbjuds att lyfta fram egna angelägna frågor om utbildningen. Sammanfattningen av minnesanteckningarna från studentdialogerna ges till studenterna och diskuteras i programrådet och förslag tas fram på åtgärder. Teman som studenterna tagit upp under 2017 beskrivs i programrapporten och har t ex. varit högre grad likvärdighet i kurser på avancerad nivå avseende kravnivå samt varierade examinationsformer, vilket också beskrivits som under åtgärd. *Programutvärdering* erbjuds studenterna göra efter sista kursen i utbildningen via digital plattform. Studenterna anger i programutvärderingen i vilken grad programmet i sin helhet har gett dem möjlighet att uppnå examensmålen. Programledaren kommenterar svaren i den årliga programrapporten och resultaten återförs också till kursledare och programråd samt studenter på studentdialogerna. För de sex studentkullar som erbjudits delta fram till 2017 efter att ha avslutat sin utbildning är svarsfrekvensen relativt låg. Eftersom flera program har låg svarsfrekvens har ett utvecklingsarbete initierats i programledargruppen för samtliga lärarprogram för att förbättra frågorna.

Kursledarmöten hålls minst tre-fyra gånger per termin då de nästan 30 kursledarna samt studentrepresentant kallas av studierektorer och programledare. Åtgärder diskuteras och bearbetas baserat på programrapporten i första hand. Programmet arbetar kontinuerligt för att säkerställa progressionen inom och mellan VFU-, UVK-, och förskolepedagogikområdet med examensmålmatrisen som gemensamt arbetsdokument, så även i år och kring HFU/VFU-integrering.

Utbildningsledningsmöten vid programansvarig institution samlar programledare, studierektorer och studievägledare och hålls av institutionsledningen sex gånger per år. Återkommande frågor är budgetdialoger kring strategiska satsningar inom programmen och annan utbildningsekonomi (uppdrag, rekrytering, bemanning), handlings- och verksamhetsplanering inklusive pedagogiska utvecklingsfrågor. Två större strategiska satsningar genomfördes 2017. Den ena inriktad på examinationsformer och hur uppgifter bättre kan preciseras genom ett litteraturförståelseindex-mått på hur nära frågor låg litteraturen, åtgärder vidtas i juni 2018 för att implementera förändringar, mer varierade examinationsformer har dock redan uppnåtts. Även examensarbetets kvalitet, genom inslag som examinatorenkät, bedömningsprotokollgranskning och stöd till uppsatshandledare har genomförts. Som ett led i detta ska bedömningsprotokoll revideras.

Viktiga forum för frågor kring bemanning, kursledning, studieadministrativa rutiner och principiella studentfrågor bearbetas och följs upp i studierektorsmöte som leds av institutionsledning. Under 2017

genomfördes en intern utvärdering (IPKL, 2017) som lett fram till en fördjupning av programrådets delaktighet vid revidering av kursplaner och litteraturlistor, detta för att tydliggöra programmets forskningsförankring när det gäller val av texter. Från och med hösten 2018 kommer programledning att tillsammans med studierektor granska kursplaner och litteraturlistor. Syftet är att fokusera och kurser och minska antalet sidor som studenten bör läsa och samtidigt höja kravet på att texters centrala argument tillgodogörs och examineras. En översyn kommer att ske i relationen böcker och vetenskapliga artiklar. Det kommer även att göras en översyn av strukturen i programmets föreläsningar, då det enligt studentdialogen förekommer överlappande inslag.

Studentuppföljning som uppföljning av studentgenomströmning och avhopp baseras på statistiskt underlag, både prognoser och faktiskt utfall, och följs systematiskt upp i programmet med stöd av fakultetskansli, Enheten för utredning och lärarutbildning och utbildningsekonom vid programansvarig institution. Åtgärder kring rekrytering som marknadsföring och fördjupade analyser har gjorts på universitets- fakultets- och institutionsledningsnivå efter det minskade söktrycket. Vid programansvarig institution i utbildningsledningsgruppen liksom i programledargruppen, diskuteras dessa frågor. I programrapporten har varje år betygsfördelning följts upp som en indikation på utbildningskvalitet och studenters prestationsgrad. Programstudievägledare kan också rapportera ev. "trösklar" under programmets gång via studierektor för att identifiera särskilda praktiska, kunskapsmässiga eller andra hinder kring kurser som studenter på gruppnivå kan uppvisa. Individuella stödinsatser är väl utbyggda kring programstudievägledning och VFU-handläggning. Studenter som av någon anledning kommer efter i sina studier pga. sjukdom eller studieuppehåll erbjuds kontakt med dessa funktioner och kan beviljas individuell studiegång.

Studentperspektiv

Under avsnittet "Utformning, genomförande och resultat" återgavs hur programmets systematiska kvalitetsuppföljning är organiserad. Systemet verkar för att studenterna ska ta en aktiv del i utvecklingen och förändringar av utbildningen. Studenterna erbjuds efter varje kurs möjlighet att svara på en anonym kursvärdering i enlighet med reglerna för studier. Studenternas synpunkter från kursvärderingen förs in i och analyseras i kursledarens kursrapport jämte lärarnas egna analys. Sammantaget utgör kursrapporten underlag för en årlig programrapport som behandlas i fakultetens beredningsråd för utbildning där studentrepresentanter finns. En sammanfattning av kursvärderingen, samt en övergripande analys i kursrapporten presenteras för varje studentgrupp på den digitala lärplattformen. Kursrapporterna används aktivt i lärarlagsmöten både vid kursuppföljning och kursutveckling. Svarsfrekvensen i kursvärderingar och programutvärderingen är dock ofta låg ju längre in i programmet studenterna nått. Studentrepresentation i de formella organen är ofta svårtillsatta i början och något alla inblandade parter, både programledning och studenterna, ser som ett problem. Arbete pågår i med att utveckla frågorna i programledargruppen gemensamma programenkätverktyg och att nuvarande studentrepresentanter uppmanas inspirera andra studenter att utöva sitt studentinflytande på olika sätt av studentkåren.

Undervisningsformerna på programmet är utvalda för att studenterna aktivt ska kunna påverka frågor och innehåll i kurser. Seminarier, workshops, praxisseminarier, trepartssamtal, *blended learning*, *flipped education* och liknande deltagaraktiva undervisningsformer är uppskattade inslag på programmet. I programrapporten för 2017 anges att studenterna i många kursrapporter anger att formerna och stödet från lärarna framförallt i seminarieform och i mindre grupper liksom genomgångar av examinationer och frågor, "feedback" och "feed forward" ges tid har stor betydelse för deras studier. Stöd och utveckling av akademiskt skrivande är integrerat i programmet. De introducerande kurserna syftar att vara studiestödande genom information om bibliotekets resurser, om studieregler, om akademisk redlighet och plagiering samt stöd för akademiskt skrivande. Alla studenter får skrivstöd i en så kallad "skrivstuga" med tillgång till skrivhandledning under den första kurstiden. Studenter som inte uppnår godkänt betyg i den allra första kursen uppmanas delta i skrivworkshop med skrivhandledare från enheten för akademiska språk (ASK) inför det förnyat examinationstillfälle. Inför examensarbetskursen har språkinsatser för samtliga studenter gjorts vt 2018 kring vetenskaplig argumentation och textupbyggnad osv., utöver det handledningsstöd som kan stärka den akademiskt språkliga färdigheten.

En av de viktigare inslagen för studentinflytande över utbildningen sker genom *studentdialoger*. Som regel är det programledare som genomför dessa. Varje ny studentkull får under introduktionen till utbildningen i uppgift att utse några som kan representera hela gruppen i studentdialog en gång per termin under utbildningen. Baserat på detta utses ca 4–8 studenter som programledaren har en timme lång dialog med. Totalt finns idag ett 20-tal studenter som regelbundet träffar programledaren. Dialogen utgår både från frågor studenterna menar är angelägna, men också från aktuella frågor som rests i kurs- och programutvärderingar och programrapporten och som programledare och programråd önskar få belysta. Under 2016 var resultatet att digitala verktyg och specialpedagogik behövde utvecklas och integreras bättre på programmet, vilket har följts upp och bl a. utmynnat i ett strategiskt arbete som ska bli klart under 2018 kring digitalisering i och med den reviderade läroplanen. Specialpedagogik har blivit ett tydliggjort inslag i VFU 4 termin 6, utöver den kurs som har detta som huvudfokus termin 5. Under 2017 har frågorna som tagits upp handlat progression mellan grund- och avancerad nivå, samt grupprocesser under studietiden och likvärdighet i bedömning. Samtliga dessa frågor har också utmynnat i strategiska insatser under 2017–2018. Både vid studentdialogen 2017 och kurslärare har framfört kritik över att kursguider, kursrapporter, som finns samlade på digital plattform för alla medverkande, behöver bli mer lika och harmoniserade. Senast en mall togs fram för kursguider var för fem år sedan, och programrådets plan är att innan 2018 års slut utarbeta en mall, både för kursguider, och för en kompletterande gemensam programguide med programövergripande innehåll, och att säkerställa att alla använder och får tillgång samma kursrapportmall och andra mallar och rapporter sprids via den webbplats som universitet etablerat, dels för medarbetare (*Medarbetarportalen*), dels för studenter (*Studentportalen*).

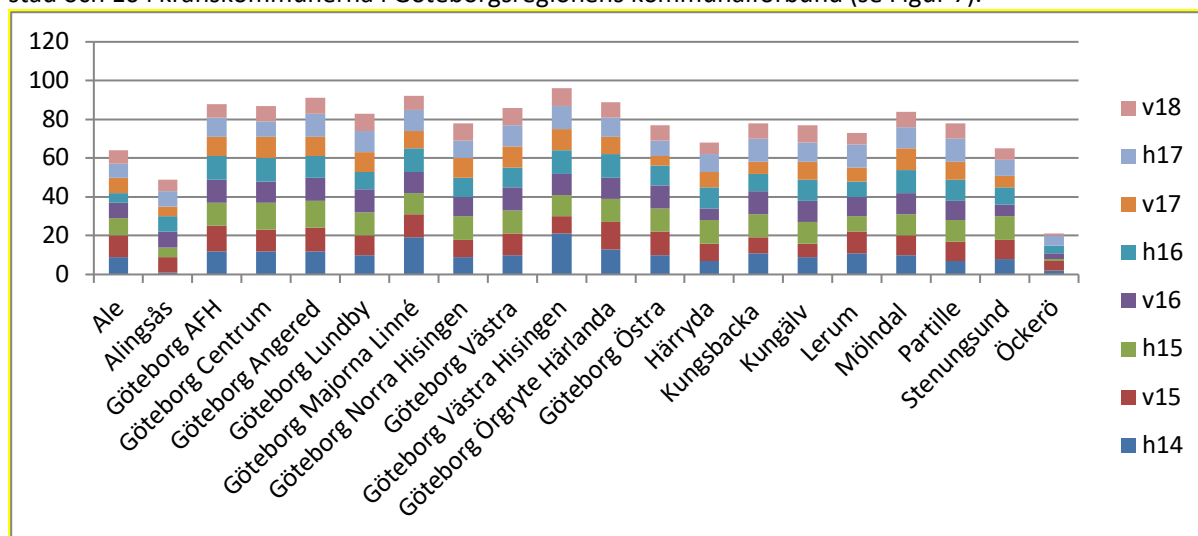
Syftet med studentdialoger är att studenterna ska kunna påverka sin pågående utbildning, men dialogen ska också kunna utgöra direkt underlag för utveckling av programmet. Programrapportens resultat förs till ansvariga aktörer för eventuell uppföljning, som programansvarig fakultet, kursledarna men även till studenterna via dialogerna som information om vilka åtgärder som planeras. I programrådet finns studentrepresentanter från olika studentkullarna representerade, likaså finns studentrepresentant i kursledarlagets arbete vilket gör studenterna insatta i utmaningar bland kursledare. Även i institutionsråd där kursplaner och utbildningsfrågor behandlas och följs upp finns representation. Utöver de formaliserade vägarna sker en stor del av studentinflytandet inom ramen för respektive kurs. Det finns i programmet därför ett utvecklat system som verkar för att studenterna deltar aktivt i utvecklingen av utbildningen och att alla studenter har möjlighet att kunna påverka sin utbildning. Studenternas synpunkter har en stor betydelse för utvecklingen på alla nivåer. Informationen om vilka åtgärder som genomförs utifrån studentmedverkan meddelas till studenterna via kursrapporter och programrapporter. För att ytterligare öka studentinflytandet diskuteras olika former utöver de beprövade och systematiskt utprovade mellan studentkåren och programansvarig institution.

Arbetsliv och samverkan

Det är framförallt i VFU som *utbildningens användbarhet* prövas, säkras och kan utvecklas. Programmet har också utvecklat formerna för och garantier för att personer från arbetslivet ska kunna påverka utbildningens utformning och studenternas anställningsbarhet. Genom att hela programmets VFU varit integrerad i det fyraåriga Övningsförskoleprojektet 2014–2019 och med extra ekonomiska resurser under projektåren har användbarheten kunnat följas upp på ett systematiskt sätt. I årliga utvärderingar över vad studenter och samtliga aktörer inom VFU-organisationen bedömt, har utveckling och förbättringar kunnat påvisas och förbättringsåtgärder införts som tidigare nämnts. Modellen är på plats och väletablerad och endast några aspekter återstår att bevaka för att modellen ska fungera även efter projekttidens slut. Programrådet har också en extern ledamot från fältet som deltar i programutvecklingen. I samtliga VFU-kurser finns lärandemål som examinerar yrkes- och handlingskompetens. Dels i relation till värden, yrkesetik och forsknings- och beprövad erfarenhetsgrund för förskolans fält. Dels relativt de olika arbetsrelationerna till enskilda barn och barngrupper, kollegor och arbetslag och föräldrar som en förskolläraryrkesroll har att hantera.

Beredskap att möta förändringar i arbetslivet prövas bl a. i VFU-kurs 3 med färdighetsmålet, att studenten "ska kunna hantera komplexiteten i förskollärarens roll genom att ha överblick över verksamheten, vara flexibel och kunna hantera oförutsägbara händelser". Det är också ett avgörande inslag i de andra tre VFU-kurserna, som i VFU 4, då studenten ska kunna "visa självkännedom samt värdera prioriteringar i förskolläraryupdraget i relation till förskoleverksamhetens komplexa villkor". Dessutom prövas målet avancerat i examensarbetet, eftersom studenten kritiskt och självständigt ska kunna ta tillvara yrkeserfarenheter och forskningsresultat för att utveckla yrkesverksamhet och yrkesområdets kunskaper enligt examinationen. Även förmågan att kunna möta och utveckla varje enskilt barn, och då också barn i svårigheter, är ett centralt innehåll i ett flertal kursers lärandemål och undervisningsinslag, som kräver studentens förmåga att se barns olikheter och behov och agera på ett professionellt sätt i olika situationer. När studenter under examensarbetet får möjlighet att formulera relevanta frågeställningar har frågorna ofta ursprung i problemställningar som identifierats under VFU. Även inom ramen för den förskolepedagogiska kursen om *Samverkan*, möter studenterna frågeställningar som är riktade mot samverkan och samarbetsformer och olika typer av utmaningar när förskola/förskoleklass möter näraliggande institutioner och relationer som skola, fritidshem, socialtjänst, vårdnadshavare osv. Fokus läggs på kontinuitet och kommunikation i denna samverkan utifrån de respektive verksamheternas uppdrag och funktion, men även problematiska frågor och etiska dilemman som kan uppstå. I kursen uppmärksammas särskilt hur mångfald, mångkulturalitet och etnicitet behandlas och förmedlas i samverkan med barn, vårdnadshavare och olika institutioner i samhället, men även hur normer om vad som utgör en familj kan ta sig uttryck i problematiska förgivettaganden i förskoleverksamhet. Programmet har etablerat kontakter med flera samverkansaktörer, både i programrådet, i VFU-organisationen och genom de adjungerade lärare, doktorander, alumner och studenter som är yrkesverksamma inom förskolor och förskoleklasser. Externa lärare/alumner deltar på avtalsbasis varje termin på programmet, framförallt från offentlig sektor (t ex. specialpedagog vid Västragötalandsregionens kommunikation och dataresurscentrum, kommunal språk-, läs- och skrivutvecklare från Varbergs kommun, förskoleklass från Center för skolutveckling i Göteborg, lärare från SFI, förskollärare från The International Preschool).

För att höja kvaliteten i lärarutbildningarnas VFU initierade regeringen 2013 en nationell försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor. Tanken med försöksverksamheten är att kvaliteten i VFU ska höjas genom särskilda krav på VFU-handledarna och en tätare samverkan mellan lärosätena och de särskilt utvalda övningsskolorna och övningsförskolorna. Förutom att höja kvaliteten i studenternas VFU är syftet med försöksverksamheten att bidra till skolutveckling i skolan och förskolan, samt att bidra till utveckling av hela lärar- och förskolläraryrket. Vid Göteborgs universitet bedrivs försöksverksamheten inom ramen för Förskolläraryrket. Försöksverksamheten involverar samtliga studenter som påbörjat programmet från och med ht 2014. Göteborgs universitet har inte utsett enskilda övningsförskolor utan har istället valt en samarbetsmodell som inbegriper tjugo fasta övningsförskoleområden, 10 i Göteborgs stad och 10 i kranskommunerna i Göteborgsregionens kommunalförbund (se Figur 7).

Figur 7. Antal och geografisk spridning i VFU-placeringar mellan ht 2014 och vt 2018, Förskolläraryrket Göteborg.

Varje område tar emot mellan 50 och 100 studenter uppdelade på fyra vårkurser och fyra höstkurser per år. Arbetet i områdena bedrivs i nätverk som i varje VFU-kurs består av mellan 6–15 lokala lärarutbildare, 6–15 studenter, en VFU-kurslärare och en VFU-koordinator. Övergripande diskussioner om samarbetet mellan lärosäte och skolhuvudmän sker i en samverkansgrupp för verksamheten med utsedda personer från medverkande skolhuvudmän och universitetet.

Inom denna samverkansform möts LLU och universitetslärare i samverkansformer kopplade till studenter tre gånger i varje VFU-kurs, totalt 240 samverkansträffar per termin genomförs. Dessutom möts LLU, förskolechefer och VFU-kurslärare för gemensam kvalitets- och kompetensutveckling kring förskoleverksamhet och förskollärarytbildning en heldag per termin. Ett mål är examensarbeten ska kunna skrivas och användas som en del av utvecklingsarbeten för fältet. Projektet har noggrant följts internt från Enheten för utredning och lärarutbildning genom tre utvärderingar som nämnts (Göteborgs universitet 2016, 2017). Dessa utvärderingar har riktats mot såväl studenter som LLU, förskolechefer, verksamhetschefer och VFU-kurslärare. Svarefrekvensen har varit mycket hög och resultatet visar på en utvecklad samverkan och ökning i upplevd nöjdhet mellan verksamhet och universitet. Det nationella projektet har utvärderats och rapporterats i UKÄ:s delrapport 2017:13, *Uppföljning och utvärdering av försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskollärarytbildningar* kommer att utvärderas efter projekttidens slut, 2019. Lokalt har även en magisteruppsats och ett kommande doktorandarbete baserats på projektmaterial. Projektet har också en styrgrupp med företrädare för Göteborgs stad, verksamhetschef och VFU-koordinator, företrädare för Göteborgsregionens kommunförbund, företrädare för IPKL samt en vetenskaplig ledare och professor från IPKL som tillika är ordförande i Förskollärarytprogrammets programråd. Budget- och operativt ansvar ligger på universitetet. Sammantaget är detta en rollmodell för ömsesidig samverkan och kvalitetssäkring mellan universitet och VFU-koordinatorer på fältet samtidigt som universitetet kan bidra med en utveckling av förskolan och kontinuerligt stöd för LLU:s handledarkompetens. Särskilt viktigt har varit att från lärosätets sida kunna kvalitetssäkra VFU och förskolesamverkan med olika förskoleområden, inklusive de socio-ekonomiskt utsatta områden i Göteborgsregionen (se Figur 7), som varit en integrerad del av projektet. Utmaningen inför projektets slut är att säkra att den samverkan som nu är etablerad också blir permanentad och följs upp av ansvariga samverkansorgan, trots att både universitet och Göteborgs stad befinner sig i omorganisering. De generella överenskommelserna, avtalen och riktlinjerna för VFU bör bibehållas, över tid.